

Marlena Derlukiewicz

Czytać, myśleć, uczestniczyć

Program nauczania języka polskiego

w klasach IV–VI szkoły podstawowej

Spis treści

Wstęp	3
Filozofia nauczania języka polskiego	4
Zadania edukacji polonistycznej	4
Klimat nauczania	5
Drogowskaz, czyli jak pracować efektywnie i efektownie	6
Wybór lektur	10
Cele, treści, osiągnięcia	13
Cele kształcenia	13
Cele wychowania	14
Treści nauczania	15
Teksty kultury	37
Sposoby osiągania celów	39
Diagnoza uczniów	39
Sposoby organizacji lekcji	42
Wybór podręcznika	43
Metody, które pozwalają zrealizować zapisane w podstawie cele i treści ...	44
Dostosowanie nauczania do potrzeb i możliwości uczniów	47
Ewaluacja programu	63
Bibliografia	64
Załączniki	65

Wstęp

Idea programu

Tytuł programu i zawarte w tytule słowa kluczowe wskazują nadrzędną ideę programu. Po pierwsze – wychowanie przez **czytanie**. O znaczeniu czytania powiedziano już wiele. Głośne czytanie, od którego wszystko się powinno zacząć na długo przed pójściem do szkoły, buduje więź między czytającym i tym, który słucha. Dzieci, którym się czyta, lepiej radzą sobie z emocjami. Poza tym czytanie książek w dorosłym życiu w dużej mierze zależy od tego, czy w dzieciństwie czytano nam książki na głos. Ponad 60 procent Polaków, którym nie czytano na głos, nie przeczytało w ostatnim półroczu żadnej książki.

A przecież czytanie ułatwia naukę i pomaga odnieść sukces w szkole, bo czytając, poznajemy znacznie bogatszy język niż ten, którego używamy na co dzień. Dziecko uczy się nowych związków frazeologicznych, rzadziej używanych słów czy wyrażen i potem nauka w szkole przychodzi mu znacznie łatwiej, język bowiem jest podstawowym narzędziem **myślenia**, również matematycznego. Każdy kontakt z odpowiednio dobranym tekstem rozwija wyobraźnię, rozbudza kreatywność, uczy wnioskowania, analizowania i interpretowania. Czytanie to przede wszystkim przyjemność i bardzo często dobra zabawa. Czytanie rozumiane szeroko, nie ograniczające się tylko do literatury, czytanie różnych tekstów kultury, a więc i malarstwa, rzeźby, filmu, teatru, prasy czy komiksu. A wszystko po to, by jak najlepiej wychować do **uczestniczenia** w kulturze, ale też szerzej – do uczestniczenia w życiu społecznym. Stąd duży nacisk w programie położony zostanie na kształcenie wartości, uczenie empatii i zachowań proobywatelskich, a także naukę krytycznego odbioru mediów – wszak funkcjonujemy w społeczeństwie zdominowanym przez media. Mądre, wykształcone, emocjonalnie ustabilizowane społeczeństwo to nadrzędny cel i zadanie edukacji.

Adresatami programu są uczniowie klas IV–VI szkoły podstawowej, dla których jest to *czas krystalizacji zainteresowań, doskonalenia myślenia konkretnego, kształtowania postaw wobec świata, a więc także formowania poczucia własnej tożsamości i wartości oraz budowania właściwych relacji międzyludzkich*¹. Program języka polskiego *Czytać, myśleć, uczestniczyć* ma za zadanie im w tym dopomóc.

¹ Podstawa programowa z komentarzami, t. 2. Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum, s. 34.

Filozofia nauczania języka polskiego

Rozdział ten jest swego rodzaju wstępem do rozdziału *Sposoby osiągnięcia celów* i jest z nim komplementarny.

Zadania edukacji polonistycznej

Głównym zadaniem edukacji polonistycznej w klasach IV–VI jest nauczanie umiejętności czytania, mówienia i pisania. Umiejętność czytania ze zrozumieniem kształcona będzie na tekstach dostosowanych do możliwości i percepcji, poczynając od dziesięciolatków (a już niedługo również dziewięciolatków), po dwunastolatków. Sytuacje dydaktyczne tworzone będą analogicznie do sytuacji życiowych, z położeniem szczególnego nacisku na to, co w dzisiejszym świecie ulega dewaluacji, czyli na świat wartości. Nie mniej ważne będzie praktyczne kształcenie umiejętności skutecznego komunikowania się w mowie i piśmie, w różnych sytuacjach i w różnych formach, czyli zdolności do świadomego konstruowania i przekazywania informacji oraz rozumienia przekazywanych komunikatów (także poprzez mowę ciała).

Badania lingwistyczne podkreślają znaczenie mowy dla rozwoju myślenia – powinno się jak najczęściej stwarzać okazje do nadawania myślom postaci słownej². Program oparty jest na zasadzie, że mówienia nauczyć się można przez mówienie, czytania przez czytanie, a pisanie przez pisanie. Nauczyciel na lekcjach powinien opierać się na tekstach i inicjować rozmowy, podczas których dzieci będą mogły mówić o sobie, swojej rodzinie, ciekawych wydarzeniach, i własnych problemach, ponieważ w tym wieku przeważa myślenie konkretno-obrazowe. Większe sukcesy, wyższą pozycję w społeczeństwie oraz szybszy awans uzyskują osoby, które poprawnie i ładnie mówią i piszą, a także rozumieją to, co czytają. Są to umiejętności, które zawsze, także za kilka czy kilkanaście lat – gdy nasz uczeń podejmie pracę i zacznie dorosłe życie – okażą się przydatne i użyteczne.

² R. Fisher, *Uczymy, jak się uczyć*, WSiP, Warszawa 1999, s. 25.

Klimat nauczania

Uczeń chce się w szkole czuć bezpiecznie. Wiedzieć, że otaczający go ludzie darzą go sympatią i zaufaniem, że może wobec nich otwarcie mówić o swoich odczuciach i kłopotach, że w razie potrzeby otrzyma konieczne mu wsparcie. Czuć się wartościowym, zdolnym, akceptowanym [...], osiągać sukcesy i dzielić się radością z innymi.

Uczeń pragnie [...] uczestniczyć we wspólnych działaniach i przeżywać satysfakcję z pełnionych ról. Mieć poczucie przynależności do grupy i nawiązywać przyjaźnie [...]. Angażować się w sprawy ważne i mieć przekonanie, że jego bycie w grupie jest użyteczne i sensowne.

I wreszcie uczeń, będący w okresie intensywnego rozwoju, chce odkrywać swoje możliwości, odczuwać satysfakcję ze zdobywania wiedzy. Ma prawo podkreślać własną tożsamość i odrębność, przeżywać radości z poszukiwania artystycznych form wyrazu dla swoich myśli i uczuć. Potrzebuje swobody, niezależności i kierowania swoim życiem według własnego programu³.

Dobry klimat stworzony na lekcjach jest podstawą skutecznego nauczania. Uczeń w naturalny sposób motywuje się do pracy, gdy nie musi obawiać się niepowodzeń, gdy to, co robi, interesuje go i gdy w każdej chwili może liczyć na wsparcie ze strony nauczyciela. Ważne jest też, by obniżyć motywację negatywną „muszę się uczyć, bo ...”, i zamienić ją w pozytywną „chcę i mogę”. Jeżeli uczeń wmówi sobie, że coś jest nudne, niezrozumiałe, niepotrzebne (bez sensu), to zadziała efekt samospelniającej się przepowiedni i niezwykle trudno będzie zmienić jego **nastawienie do pracy**. A trzeba mieć świadomość, że nie nauczymy ucznia niczego, czego on sam nie będzie chciał się nauczyć. Mózg działa dychotomicznie na zasadzie: znane – nieznanne, przydatne – nieprzydatne. To oczywiste, że nawet podświadomie bardziej dla niego atrakcyjne będzie to, co nowe, a przede wszystkim, z jego punktu widzenia, przydatne. Nie można więc ucznia zmusić do uczenia, on sam, a właściwie jego mózg, musi znaleźć argumenty za tym, by zajmować się danym tekstem, zadaniem, dziedziną... Dlatego tak ważne jest informowanie go o celu lekcji. Jedno z najbardziej nie lubianych pytań stawiane przez uczniów: „Po co my się tego uczymy?”, zbywane często w praktyce edukacyjnej odpowiedzią „bo to może być na sprawdzianie/egzaminie” albo „bo to jest w podstawie/programie” urasta do rangi kluczowego pytania. Jeśli nauczyciel znajdzie odpowiedź zadawalającą uczniów, będzie to oznaczało, że udało mu się zmotywować ich do nauki. I dlatego odpowiedź na tak postawione pytanie powinna

³ M. Chomczyńska-Miliszkiewicz, D. Pankowska, *Polubić szkołę*, WSiP, Warszawa 1998, s. 8–9.

zawierać takie elementy, jak: do czego przyda się im ta wiedza i umiejętność, jak ją wykorzystają w przyszłości, co powinni z tej lekcji zapamiętać?

Jakie jeszcze zachowania nauczycielskie budują dobry klimat lekcji? Niewątpliwie jest to przekonanie, że każdy uczeń może osiągnąć sukces. Jeżeli poznamy zainteresowania naszych uczniów, ich mocne strony, to zapewnienie takiego sukcesu okaże się dużo prostsze. Trzeba dodawać uczniom odwagi, zachęcać do samodzielnego myślenia, pomagać, ale nie wykonywać pracy za nich – **najlepszy nauczyciel to taki, który pomoże zrobić coś, czego uczeń nie umiałby zrobić sam, ale nie robi tego za niego**. Należy szanować wysiłek ucznia, odnosić się z szacunkiem do jego starań, nawet tych, które nie przynoszą wielkich efektów. Nie można wymagać, by wszyscy uczniowie byli doskonali. Łatwiej o dobry klimat i stworzenie atmosfery sprzyjającej rozwojowi ucznia, kiedy będzie się bardziej zwracać uwagę na pozytywne, a nie koncentrować na negatywach.

Drogowskaz, czyli jak pracować efektywnie i efektownie

Konkretne rozwiązania metodyczne, które w największym stopniu sprzyjają rozwojowi uczniów oraz pozwolą im osiągnąć zaplanowane w podstawie programowej cele, zostaną przedstawione w dwóch rozdziałach: *Sposoby osiągania celów* i *Metody oceniania*. Poniższy rozdział stanowi teoretyczny fundament dla praktycznych rozwiązań.

*Ponieważ umysł nie może skupiać się na wszystkim, mało interesujące,
nudne i monotonne lekcje po prostu nie zostaną zapamiętane.*

(Lana Ellison)

Uwaga uczniów w klasach IV–VI szkoły podstawowej nie jest jeszcze na tyle wyćwiczona, żeby potrafili skupić się przez siedem – osiem godzin na tym, co proponuje im szkoła. Skupiają się na bodźcach nietypowych i atrakcyjnych, stąd lekcje muszą być **różnorodne**. Powinniśmy zacząć od zmian w swoich metodach i technikach uczenia. Jak pisze Marzena Żylińska: *nauczyciele nie zostali przygotowani do uczenia takich uczniów, jacy dziś siedzą w ławkach szkolnych. (...) Pokolenie, które nie zna świata bez komputera i Internetu, to właśnie digitalni tubylcy, których mózgi ukształtowały się pod wpływem nowych technologii. (...) Digitalni tubylcy uczą się inaczej i inaczej przetwarzają informacje, przede wszystkim zdolni są do multitaskingu, czyli robienia kilku rzeczy jednocześnie*⁴.

⁴ M. Żylińska, *Szkoła szkodzi na mózg*, „Polityka”, 4 września 2010, nr 36 (2772), s. 28.

Nudzi ich i rozprasza jedna czynność, którą mają wykonać, dlatego warto im proponować zadania, które będą wymagały zaangażowania różnych zmysłów (polisensoryczne) i różnorodnych działań, także **z wykorzystaniem nowoczesnych technologii komputerowych, np. platformy edukacyjnej Scholaris**⁵. Propozycje zamieszczone na platformie, czyli gry dydaktyczne, animacje, quizy, konkursy czy rebusy w wielu wypadkach są interaktywne. Uczeń jednocześnie uczy się i bawi. Poza tym nauczyciel, który wykorzystuje w praktyce edukacyjnej nowoczesne technologie, postępuje zgodnie z regułą Konfucjusza: *Słyszę i zapominam, widzę i pamiętam, robię i rozumiem*.

Nauczycielowi wydaje się, że wie mnóstwo rzeczy, które stara się wtłoczyć uczniom do głowy.

Filozof próbuje znaleźć odpowiedź na pytanie wspólnie z uczniami.

(Jostein Gaarder, *Świat Zofii*)

Nowa podstawa, nowy typ ucznia, który trafia do szkoły, wymaga zmiany sposobu nauczania. Zmiana ta nie jest trudna dla ucznia. Trudniej przyzwyczaić się do niej nauczycielom, którzy świadomie muszą zrezygnować ze swej dominującej roli (wcześniej nauczyciel był jak solista występujący przed klasą – widownią, teraz ma być dyrygentem klasy – orkiestry symfonicznej, złożonej z wielu sekcji instrumentów).

Nauczyciel słucha i obserwuje, jest koordynatorem, pomaga wyjaśniać wątpliwości, ale nie podaje gotowych rozwiązań. **Aktywizuje** uczniów, zachęca do działania. Cała klasa staje się wspólnotą badawczą. Najlepszy nauczyciel to ten, który pomoże uczniowi dojść do celu, ale nie poda mu gotowego rozwiązania.

Sztuka nauczania jest sztuką wspólnego odkrywania.

(Mark van Doren)

Współczesny rynek pracy potrzebuje ludzi myślących i pracujących twórczo oraz potrafiących współpracować z innymi. Wykształcenie tych umiejętności wymaga innego sposobu prowadzenia lekcji, innego stylu nauczania oraz innej formy sprawdzania i oceniania umiejętności i wiedzy uczniów.

Przeprowadzone w Polsce badania ujawniły zdumiewający fakt: 80 procent słów zazwyczaj wypowiedzianych w czasie każdej lekcji pada z ust nauczyciela. Jak to zmienić? Między innymi poprzez **uczenie się w małych grupach, zespołach** – to sposób na uruchomienie różnorodnych

⁵ Przykłady wykorzystania platformy Scholaris podane zostały w rozdziale *Cele, treści, osiągnięcia*, s. 15–36.

procesów komunikacyjnych. Uczniowie dzielą się swoimi doświadczeniami, przedstawiają własne idee, pomysły rozwiązywania problemów, negocjują stanowiska. Najważniejsze, że nie są już biernymi słuchaczami i obserwatorami – stają się samodzielni i aktywni. Uczenie się w małych grupach poprzez działanie opiera się na trzech założeniach:

- najlepiej uczymy się wtedy, gdy jesteśmy włączeni w przeżycie dostarczające nauki,
- wiedzę najlepiej odkrywamy samodzielnie,
- uczymy się z zapałem, jeśli mamy możliwość wyboru celu i sposobu nauki.

To, czy sprawdza się sukcesy, czy błędy, ma naprawdę ogromne znaczenie. Sukces obliuguje do tego, żeby następnym razem wypaść jeszcze lepiej.
(Martin V. Covington, Karen Manheim Teel)

Jedną z twórczyń reformy oświatowej, Irena Dzierzowska, napisała: *Za rzadko się cieszymy, za rzadko świętujemy i w ogóle za rzadko mamy poczucie sukcesu. Czas na zmiany. Gdybym mogła wybrać jedną, jedyną nową rzecz, którą warto wprowadzić do szkoły, to byłoby to poczucie humoru, dowcip i radość.*

Nauczyciel, który czerpie radość z sukcesu ucznia, będzie starał się stworzyć warunki, by uczeń ten sukces na miarę swoich możliwości osiągał jak najczęściej. Uczeń natomiast wychodzący z klasy po lekcjach z poczuciem sukcesu będzie chciał go powtórzyć. Dlatego tak ważnym elementem nauczania jest **ocenianie**.

Przeciętny nauczyciel mówi, dobry nauczyciel tłumaczy, wybitny nauczyciel pokazuje, wielki nauczyciel inspiruje.
(William Arthur Ward)

Uczenie jest efektywne, kiedy angażuje nie tylko umysł, ale i **emocje**. Kiedy zbliżamy się do szczytów swoich możliwości, towarzyszy temu maksymalna koncentracja i skupienie na tym, co robimy i mówimy. To właśnie jest stan uskrzydlenia dobrze znany wielkim artystom, ale nie tylko im. Zdaniem Daniela Golemana, psychologa z Harvardu, uskrzydlenie i towarzyszące mu stany emocjonalne to najlepsza metoda uczenia. Goleman uważa, że nauczyciele powinni umieć wykorzystywać pozytywne stany psychiczne dzieci i młodzieży w przyciąganiu ich do nauki. Twierdzi też, że uskrzydlenie jest stanem psychicznym, który oznacza, że uczeń zajmuje się właściwym zadaniem. Dzieci zachowują się w szkole źle wtedy, kiedy się nudzą, a niespokojne są

wówczas, gdy stawiane przed nimi zadania przerastają je. Natomiast najbardziej przykładają się do nauki, kiedy im na czymś zależy i jednocześnie zajmowanie się tym sprawia im przyjemność⁶.

Ważne, by to nasi uczniowie chcieli mówić o tym, co myślą i czego się nauczyli. Dobry nauczyciel zachęca do dyskusji. Robert Fisher nazywa takie działania metodą *pomyśl – omów – przedstaw*⁷.

Jak rybak idzie na ryby, to zabiera ze sobą przynętę, która smakuje rybie, a nie rybakowi.
(Aleksander Kamiński)

Jean Piaget twierdził, że aby zachęcić uczniów do myślenia, musimy stawiać przed nimi wyzwania, jak pisał Yeti, *fascynować tym, co trudne*⁸. Według Lwa Wygotskiego, nauczyciele realizujący program powinni stawiać swoim uczniom wymagania na granicy ich możliwości, nie powinny być one ani zbyt łatwe, ani za trudne. Wiąże się z tym pewna przeszkoda – wciąż tak naprawdę nierozwiązany problem polskiej szkoły, czyli **indywidualizacja** nauczania. Bo co zrobić, kiedy w przeciętnej klasie jest tak, jak to obrazowo ujął Raffini, a przytoczył Jere Brophy: *To nieuczciwe, by zmuszać żółwie, by ścigały się z zającami. Zające rozleniwiają się i utną sobie drzemkę, a żółwie popadną w zniechęcenie, bo zwycięstwo jest nieosiągalne*⁹.

Pojawia się więc bardzo ważne pytanie, co zrobić, by wszyscy uczniowie dotarli do mety z jak najlepszymi wynikami, czyli osiągnęli maksymalny rozwój i sukces na egzaminie. Jest to pytanie o **dostosowanie wymagań do potrzeb i możliwości uczniów** zapewniające skuteczną pracę z uczniami o specjalnych potrzebach, zarówno tymi słabszymi, jaki i zdolnymi.

Kreatywność to wymyślanie, eksperymentowanie, wzrastanie, ryzykowanie, łamanie zasad, popelnianie błędów i dobra zabawa. (Mary Lou Cook)

Słowa amerykańskiej aktorki powinny wystarczyć, by każdy z nas z ochotą przystąpił do rozwijania kreatywności u swoich uczniów. Definicja ta obejmuje przecież działania bardzo bliskie młodym ludziom. Niestety, *zasadniczym problemem polskiej szkoły jest to, że w zbyt małym stopniu uczy ona samodzielności myślenia. Jest to jedna z najcenniejszych umiejętności, które dzieci mogą wynieść ze szkoły. Rozwijamy w ten sposób ich śmiałość poznawczą i zaradność*

⁶ D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, Wydawnictwa Media Rodzina, Poznań 1997, s. 157.

⁷ R. Fisher, dz. cyt., s. 107.

⁸ Tamże, s. 25.

⁹ J. Brophy, *Motywowanie uczniów do nauki*, WN PWN, Warszawa 2002, s. 82.

życiową, dzięki czemu wychowujemy obywateli potrafiących rozwiązywać problemy i uczyć się przez całe życie, co wydaje się zasadniczym źródłem sukcesu społeczeństw we współczesnym świecie¹⁰.

Niewątpliwie, jak pokazują badania PISA, polscy uczniowie zupełnie przyzwoicie radzą sobie z zadaniami typowymi i schematycznymi, natomiast dużo gorzej – w porównaniu z ich rówieśnikami z innych krajów – z takimi, które wymagają wyciągania wniosków, uogólniania zebranych wiadomości czy kreatywności. Wciąż jeszcze polska szkoła preferuje schemat, w którym uczeń przyswaja sobie wiedzę i umiejętności przekazywane przez nauczyciela. Uczeń ma przede wszystkim odpowiadać na pytania, a nie je stawiać.

Tymczasem pracodawcy skarżą się na to, że coraz trudniej o pracownika odznaczającego się **kreatywnością**, zdolnego do samodzielnego funkcjonowania w pracy, zgłaszającego pomysły i nowe rozwiązania.

Wybór lektur

Program *Czytam, myślę, uczestniczę* ogromną wagę przywiązuje do czytania. Kluczem do sukcesu – a sukcesem jest zachęcenie uczniów do czytania – jest odpowiedni dobór tekstów.

Zgódźmy się z tą prawdą: czytamy dla samej radości czytania. Nie dla wiedzy, nie dla mądrości, nie dla jakichś wyimaginowanych celów sytuujących się w rzeczywistości pozatekstowej. W akcie lektury odnajdujemy własne pytania egzystencjalne, wobec których stajemy, odnajdujemy świat, który z jakichś względów pociąga nas i interesuje: świat przeszłości lub współczesności, świat człowieka lub przyrody, doświadczamy wzruszeń, emocji, olśnień, przeżyć, których pożądamy. Tego samego szuka młody czytelnik, ze względu na specyficzną kondycję psychiczną skoncentrowany przede wszystkim na sobie, własnych problemach, przeżyciach, na odkrywanych tajemnicach własnego wnętrza, których ani nazwać, ani zrozumieć nie potrafi.

[...] Człowiek żyje w przestrzeni słów. Widzę w świecie tyle, ile potrafię nazwać. Jeśli, wchodząc do lasu, potrafię rozpoznać gatunki drzew, widzę rozmaitość drzew. Jeśli nie, widzę tylko ścianę lasu. Za lekturą idzie bogactwo słownictwa, a za bogactwem słownictwa idzie bogactwo świata¹¹.

Każdemu poloniście powinno zależeć na tym, by ludzi, których świat jest bogaty, było jak najwięcej. Na szczęście, nowa podstawa programowa daje nam duże możliwości; teksty (lektury)

¹⁰ M. Fedorowicz, *Nie myślę – bo jestem w szkole*, „Gazeta Wyborcza”, 21 czerwca 2011 r.

¹¹ www.polityka.pl/kraj/237977,1,cukier-lukier-roz.read [4 grudnia 2007].

możemy wybierać wspólnie z uczniami. Co Was interesuje, o jakich problemach młodych ludzi chcielibyście czytać? A może macie jakieś propozycje?

Jak więc zachęcić uczniów do czytania?

- **po pierwsze – dajmy uczniowi wybór**

Jeżeli chcemy, by nasze dzieci, nasi uczniowie czytali, to powinniśmy sobie zdawać sprawę, że kluczem do sukcesu jest dobry wybór tekstów. Należy stwarzać jak najwięcej sytuacji dydaktycznych, kiedy to uczeń może wybierać. Pozwólmy uczniom wybierać teksty, lektury, wręcz zachęcajmy do tego. Autorzy zajmujący się motywowaniem uczniów do pracy podkreślają, jak bardzo jest to ważne. Amerykański pedagog William H. Kilpatrick, twórca metody projektu, twierdził, że *uczniów nie powinno się zmuszać do podejmowania niechcianych przez nich działań, bo – jako niechciane – nie przyniosą trwałego i zadowalającego efektu*¹². Tam, gdzie to tylko możliwe, niech wybiera uczeń i nie trzeba tego zawężać tylko do wyboru lektur. W filmie *Wychowanie przez czytanie* Fundacji ABCXXI „Cała Polska czyta dzieciom”¹³ jest taki fragment, kiedy pierwszoklasista zapytany, czy lubi głośne czytanie, odpowiada, że w domu tak, ale w szkole nie. Na pytanie, dlaczego, pada prosta odpowiedź: w domu mogę wybierać, w szkole wybiera Pani.

- **po drugie – zróbmy wszystko, by czytanie stało się przyjemnością**

Wiąże się to mocno z kryterium pierwszym. Zazwyczaj, kiedy mamy wybór, wybieramy to, co nam się podoba, co sprawi nam przyjemność lub dostarczy rozrywki, co wcale nie oznacza, że wszystkie teksty mają być łatwe, proste i przyjemne. Teksty trudne, będące wyzwaniem, też mogą stać się źródłem przyjemności i zadowolenia. *Nawet naprawdę ciężka praca może wydawać się wytchnieniem czy rozrywką. Nie czuje się zmęczenia, gdy kocha się to, co robi. Osiągniesz najlepsze wyniki, gdy nauka [w tym wypadku czytanie] zacznie sprawiać Ci przyjemność* – pisze Daniel Goleman¹⁴.

- **po trzecie – teksty muszą zaciekać**

Nuda jest największym wrogiem zarówno lekcji, jak i czytania. A kiedy pojawia się nuda? Odpowiadając na to pytanie najprościej, jak to możliwe, zacytujmy uczniów: „nie wiadomo, o co chodzi, długie opisy, dłużyzny, niezrozumiały język, brak pointy, nie widać sensu, tekst o niczym.”

- **po czwarte – muszą być o czymś**

Najlepiej, by były to teksty o problemach na tyle bliskich uczniom, by mogły stanowić pretekst do otwartej rozmowy o uczuciach i sprawach dotyczących ich samych. Amerykańskie badania na

¹² www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PU1448.

¹³ Film był bezpłatnym dodatkiem do numerów „Bliżej Przedszkola” i „Wszystko dla Szkoły” z września 2007 r.

¹⁴ D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, dz. cyt., s. 158.

temat działań motywujących do nauki wymieniają nawiązywanie do zdarzeń współczesnych lub wziętych z życia, jako jeden z czterech czynników angażujących uczniów. Ważne, by mogli utożsamiać się z bohaterami literackimi, by tekst wywoływał w nich emocje i refleksje, by chcieli o nim rozmawiać.

- **po piąte – mają pomagać funkcjonować w społeczeństwie**

Dobrze by się stało, gdyby teksty literackie tak dobierać, by wzmacniały poczucie wartości uczniów, pomagały w przełamywaniu różnego typu stanów lękowych, uczyły empatii, rozpoznawania emocji i umiejętności panowania nad nimi. Dojrzało bowiem pokolenie digitalnych tubylców¹⁵, świetnie radzących sobie z technologią komputerową, ale dużo gorzej z własnymi emocjami.

- **po szóste – mają uczyć wrażliwości, szacunku, tolerancji, być po prostu mądre**

Nie nachalne moralizowanie, nie – jak to ujął Melchior Wańkowicz – „smrodek dydaktyczny”, ale teksty poszerzające horyzonty, wiedzę, niosące przesłanie uczące o wartościach. Szczególnie teraz, gdy słychać powszechne narzekanie na brak autorytetów, mędrców. Młodemu ludziom są potrzebne drogowskazy, czytelny, ale też atrakcyjnie podany przekaz: co jest dobre, co złe, co uczciwe, co nieuczciwe, jak żyć mądrze i w zgodzie z własnym sumieniem.

¹⁵ M. Żylińska, *Szkoła szkodzi na mózg*, dz. cyt., s. 28.

Cele, treści, osiągnięcia (punkty a, b i d Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów [...])

Cele kształcenia

Głównym celem nauczania języka polskiego w szkole podstawowej jest kształcenie uczniów sprawności mówienia, słuchania, pisania i czytania w różnych sytuacjach komunikacyjnych. Uczeń:

- rozwija umiejętność odbioru dzieł literackich i innych tekstów kultury poprzez rozumienie znaczeń dosłownych i prostych znaczeń przenośnych;
- rozwija umiejętność wypowiadania się w mowie i w piśmie na tematy poruszane na zajęciach, związane z poznawanymi tekstami kultury i własnymi zainteresowaniami;
- dba o poprawność językową wypowiedzi (w wypowiedziach pisanych również ortograficzną i interpunkcyjną);
- rozpoznaje cechy gatunkowe różnych tekstów kultury;
- rozwija zainteresowanie językiem jako składnikiem dziedzictwa kulturowego;
- w kontakcie z dziełami kultury kształtuje swoją hierarchię wartości, wrażliwość, gust estetyczny, poczucie własnej tożsamości, postawę patriotyczną i obywatelską;
- szanuje odmiennność kultur, przekonań religijnych, poglądów;
- przygotowuje się do publicznych wystąpień;
- rozpoznaje swoje zainteresowania, możliwości, potrzeby językowe i czytelnicze po to, by rozbudzać swoje pasje czytelnicze, rozwijać zdolności i zainteresowania.

Istotne, szczególnie z punktu widzenia dobrego funkcjonowania we współczesnym świecie, jest kształcenie umiejętności ponadprzedmiotowych. Uczeń:

- skutecznie komunikuje się w różnych sytuacjach;
- kształci umiejętności negocjowania, formułowania własnych sądów, argumentowania;
- efektywnie współdziała w zespole poprzez tworzenie wspólnych przedsięwzięć, np. spektaklu, redagowania gazetki;
- rozwiązuje problemy;
- planuje, organizuje i ocenia własne uczenie się;
- posługuje się technologią informacyjną, np. programami przydatnymi w pracy dziennikarskiej, przy tworzeniu prezentacji multimedialnych, dyktafonem, i innymi;

- krytycznie korzysta z zasobów internetu, programów edukacyjnych, w tym z platformy edukacyjnej Scholaris;
- wykorzystuje zdobytą wiedzę w praktyce;
- poszukuje, porządkuje i wykorzystuje informacje z różnych źródeł.

Program *Czytam, myślę, uczestniczę* mocno ukierunkowany jest na udział ucznia w kulturze zarówno „wysokiej”, jak i masowej. Uczeń:

- kształci umiejętność rozpoznawania cech gatunkowych różnych tekstów kultury;
- rozbudza swoje zainteresowania czytelnicze, filmowe, teatralne;
- wykonuje i uczestniczy w różnego rodzaju działaniach twórczych (drama, inscenizacje, spektakle teatralne, scenariusze filmowe, adaptacje, reżyserowanie, redagowanie gazetki, nagrywanie słuchowiska radiowego, kręcenie filmu, projektowanie scenografii, kostiumów, tworzenie podkładów muzycznych do przedstawień, afiszy, plakatów);
- świadomie uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych;
- przygotowuje się do samodzielnego korzystania z dóbr kultury (bibliotek, galerii, filharmonii, muzeów, teatrów, kin);
- rozbudza wrażliwość na sztukę poprzez różnorodne działania artystyczne (tworzenie własnych tekstów poetyckich i prozatorskich, np. „story line”, recytację, grę aktorską, działania plastyczne, muzyczne);
- analizuje teksty kultury masowej;
- rozwija wrażliwość estetyczną;
- doskonali umiejętność mądrego i krytycznego odbioru środków masowego przekazu.

Rolą nauczyciela jest nie tylko kształcenie umiejętności i wiedzy, ale i wychowanie. Nowa podstawa programowa kładzie duży nacisk na te kwestie zarówno we wstępie Zbigniewa Marciniaka, jak i w podstawie języka polskiego, gdzie treści wychowawcze zostały wyeksponowane w dziale *Wartości i wartościowanie*.

Cele wychowania:

- dbanie o kulturę języka, walka z przejawami agresji w języku, wulgaryzmami itp.;
- nabywanie umiejętności kulturalnego rozwiązywania konfliktów;

- kształtowanie postaw humanistycznych, np. tolerancji, uczciwości, sprawiedliwości, odwagi cywilnej, empatii, szacunku dla innych ludzi, odpowiedzialności;
- wychowanie patriotyczne rozumiane jako budowanie więzi i poczucia dumy ze szkoły, regionu i ojczyzny;
- wychowanie patriotyczne rozumiane jako kształcenie postaw obywatelskich, wspólnego działania dla dobra innych, zaangażowania w życie szkoły i lokalnej społeczności;
- poznawanie dziedzictwa kultury regionu i narodowej na tle kultury europejskiej;
- umacnianie świadomości ekologicznej;
- kształcenie zdrowego trybu życia;
- pogłębianie aktywności poznawczej ucznia, pomoc w rozwijaniu jego osobistych zainteresowań;
- właściwe zachowanie w sytuacjach oficjalnych i nieoficjalnych;
- wdrażanie uczniów do samokształcenia, odkrywania własnych preferencji w zakresie stylu uczenia się;
- wdrażanie do obiektywnego oceniania postaw innych ludzi, przygotowania do samooceny;
- wzmacnianie poczucia własnej wartości, rozpoznawania swoich mocnych i słabych stron.

Treści zgodne z nauczaniem zawartym w podstawie programowej kształcenia ogólnego zapisane językiem wymagań.

Czytanie i analizowanie różnych tekstów kultury

Numer z podstawy	Umiejętności zapisane w podstawie Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia
I.1.1.	sprawnie czyta teksty głośno i cicho	Odczytuje różne teksty kultury, w tym kształtujące postawy patriotyczne i obywatelskie: - teksty literackie, między innymi: baśnie, legendy, mity, powieści, opowiadania, utwory poetyckie; - teksty użytkowe, między innymi: zaproszenia, zawiadomienia, instrukcje,

		przepisy, ogłoszenia, listy, notatki; - teksty informacyjne (popularnonaukowe i publicystyczne); – przedstawienia teatralne, słuchowiska radiowe, filmy, czasopisma, komiksy, obrazy, rzeźby, grafiki. Scholaris: Lista honorowa im. Hansa Christiana Andersena.
III.1.9	czytając głośno, wyraziście, przekazuje intencję tekstu, właściwie akcentuje wyrazy, wprowadza pauzę, stosuje odpowiednią intonację	- doskonali technikę czytania; - czyta płynnie zgodnie ze strukturą zdaniową; - czyta płynnie, wyraźnie, z uwzględnieniem znaków przestankowych, właściwego tempa i rytmu; - czyta tekst głośno w sposób ułatwiający jego zrozumienie, z zachowaniem akcentów logicznych; - czyta z ekspresją emocjonalną; - czyta tekst, zwracając uwagę na znajdujące się w tekście odsyłacze; - czyta tekst z podziałem na role, starając się oddać charakter postaci; - czyta ze zrozumieniem różne teksty literackie i inne o charakterze informacyjnym (popularnonaukowym i publicystycznym).
II.1.5	rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikowania się (gest, wyraz twarzy, mimika, postawa ciała)	- rozumie pojęcia (bez konieczności definiowania) typu: gest, mimika, barwa głosu; - rozumie intencję wypowiedzi i daje temu wyraz gestem, mimiką;

		- stosuje w życiu codziennym komunikaty niewerbalne.
I.1.2	określa temat i główną myśl tekstu	- określa myśl przewodnią utworu; - potrafi ustalić wzajemną zależność wydarzeń, wskazać wydarzenia istotne dla przebiegu akcji; - wskazuje motywy występujące w baśniach.
I.1.3	identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi (autora, narratora, czytelnika, słuchacza)	- wskazuje w tekście narratora; - wskazuje wyrazy ujawniające osobę mówiącą w utworze; - odróżnia nadawcę od odbiorcy; - odróżnia osobę mówiącą (np. narratora w powieści, podmiotu lirycznego w wierszu) od autora tekstu.
I.1.4	identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, literacki, reklamowy	- odróżnia tekst literacki od nieliterackiego; - wskazuje wyznaczniki tekstu informacyjnego, literackiego i reklamowego; - prezentuje ulubione czasopisma; - dostrzega w reklamie concept (pomysł), rolę muzyki, obrazu; - porównuje środki oddziaływania reklamy prasowej, radiowej i telewizyjnej; - świadomie i krytycznie odbiera teksty reklamowe; - dostrzega sposoby oddziaływania autorów reklam na odbiorców; - wyraża opinię o reklamie; - tworzy własną reklamę.

I.1.5	rozpoznaje formy gatunkowe (zaproszenie, życzenia i gratulacje, zawiadomienie i ogłoszenie, instrukcję, w tym przepis)	- odczytuje formy użytkowe ze zrozumieniem ich celu (intencji); - dostrzega typowy dla form użytkowych sposób zapisu; - dostrzega ważność stałych elementów tekstu użytkowego (np. data, nagłówek, podpis). Scholaris: Scenariusz zajęć: Tworzymy „Magiczną Księgę Kucharską Ambrożego Kleksa” (instrukcja).
I.1.6	odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od informacji drugorzędnych	- czyta tekst selektywnie, dostrzegając w tekście ważne treści; - zwięźle przedstawia najważniejsze treści utworu; - wskazuje bohaterów głównych i postaci drugoplanowe;
I.1.7	wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio (ukryte)	- odpowiada na podstawowe pytania do tekstu dotyczące świata przedstawionego; - wskazuje w tekście określone fragmenty (cytaty) stanowiące odpowiedź na konkretne pytania związane z utworem; - odczytuje dosłowny i ukryty sens wysłuchanego, obejrzanego i przeczytanego tekstu.
I.1.8	rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi	- rozumie związki frazeologiczne; - rozumie znaczenie prostych symboli i alegorii, np. w bajkach; - wyjaśnia znaczenie przysłów. Scholaris: Scenariusz lekcji: „Trafiła kosa na kamień” – co wiemy o związkach

		frazeologicznych.
I.1.9	wyciąga wnioski wynikające z przesłanek zawartych w tekście (w tym rozpoznaje w nim prawdę lub fałsz)	
I.1.10	dostrzega relacje między częściami składowymi wypowiedzi (tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie, akapity)	- rozumie celowość stosowania tytułu i akapitów w tekście pisanym; - dostrzega trójdzielną kompozycję utworu; - wyjaśnia tytuł utworu; - nadaje tekstowi nowy tytuł zgodny z sensem utworu.
II.1.1	nazywa swoje reakcje czytelnicze (np. wrażenia, emocje)	- nazywa własne uczucia, doznania, wrażenia; - wyraża emocje towarzyszące więzom koleżeńskim, przyjacielskim, rodzinnym; - wyraża opinię po przeczytaniu utworu, obejrzanym przedstawieniu, filmie, obrazie.
II.1.2	konfrontuje sytuację bohaterów z własnymi doświadczeniami	
II.1.3	wyraża swój stosunek do postaci	- wykorzystuje w wypowiedzi wyrazy nazywające cechy charakteru, usposobienia, umysłu; - posługuje się słownictwem wyrażającym ocenę; - stosuje słownictwo nacechowane emocjonalnie; - wyraża własny sąd o postawach i zachowaniach bohaterów; - uzasadnia swój sąd o postaci odpowiednim odwołaniem do tekstu (wypowiedź narratora lub innego bohatera); - posługuje się zwrotami związanymi z

		wyrażaniem własnego zdania (<i>moim zdaniem, uważam, myślę, sądzę</i>); - oceniając innych, stara się zachować obiektywizm; - formułuje sądy ze świadomością odpowiedzialności za słowo. Scholaris: Scenariusz lekcji: - Sądzimy Tengila z Armaniaki (<i>Pod rządami okrutnego Tengila</i> Astrid Lindgren).
II.2.1	dostrzega swoistość artystyczną dzieła	- redaguje opis dzieła sztuki (obraz, opis rzeźba, pomnik); - odróżnia poezję od prozy, tekst literacki od innego tekstu kultury; - rozpoznaje cechy charakterystyczne tekstu literackiego, tekstu użytkowego, popularnonaukowego, filmu, przedstawienia teatralnego, komiksu, dzieła plastycznego, audycji radiowej i telewizyjnej; - porównuje środki charakterystyczne dla utworu literackiego z tworzywem filmu (obraz, dźwięk), słuchowiska radiowego (słowo, dźwięk); - nagrywa krótkie filmy, słuchowiska radiowe, tworzy przedstawienia teatralne; - dokonuje przekładu intersemiotycznego, np. rysuje ilustracje do wybranych utworów, wybiera muzykę adekwatną do nastroju utworu, układa tekst opowiadania inspirowany treścią dzieła malarskiego. Scholaris: Ilustracje: <i>Baba Jaga, Brzydkie kaczątko</i>,

		<i>Calineczka, Gerda, Kay, Kopciuszek, Pasterka i kominarczyk, Wróżka.</i> Scenariusz: Pomagamy Kopciuszkowi wybrać się na bal.
II.2.2	odróżnia fikcję artystyczną od rzeczywistości	- odróżnia świat przedstawiony od świata rzeczywistego; - dostrzega różnicę między zmyśleniem literackim, a zmyśleniem w świecie rzeczywistym; - rozumie pojęcie fikcja literacka.
II.2.3	odróżnia realizm od fantastyki	- wskazuje w tekście postaci i wydarzenia fantastyczne.
II.2.4	rozpoznaje w tekście literackim: porównanie, przenośnię, epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy i objaśnia ich rolę	- odnajduje w wierszu podstawowe środki poetyckie i określa ich podstawowe funkcje; - dostrzega odrębność języka poetyckiego; - wypowiada się na temat sposobów obrazowania poetyckiego, sposobów tworzenia nastroju w wierszu. Scholaris: Scenariusz lekcji: Jesień, liście i wiatr w poezji.
II.2.5	rozpoznaje: wers, zwrotkę (strofę), rym, rytm, refren; odróżnia wiersz rymowany i nierymowany (biały)	- analizuje formę wiersza i odnajduje w nim cechy liryki; - dostrzega budowę wiersza – ciągłą lub stroficzną; - dostrzega w poezji wyróżniki graficzne (wers, strofa) i brzmieniowe (rym, rytm). Scholaris: Scenariusz lekcji: Poznajemy budowę wiersza Juliusza Słowackiego <i>W pamiętniku Zofii Bobrowny</i>.

II.2.6	wyodrębnia elementy składające się na widowisko teatralne (gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty)	- dostrzega analogie i różnice pomiędzy literaturą a teatrem; - posługuje się słownictwem z dziedziny teatru; - rozumie treść widowiska teatralnego; - wypowiada się na temat gry aktorskiej; - wskazuje elementy scenografii i charakteryzacji; - porównuje utwór literacki z jego teatralną adaptacją; - formułuje argumenty zachęcające do oglądania przedstawień teatralnych; - odnajduje podobieństwa i różnice w realizacji tego samego tematu, motywu w różnych dziedzinach sztuki; - przygotowuje przedstawienie teatralne, odgrywa rolę; Scholaris: Scenariusz: Teatr życia.
II.2.7	wyodrębnia elementy dzieła filmowego i telewizyjnego (scenariusz, reżyseria, ujęcie, gra aktorska)	- posługuje się słownictwem z dziedziny filmu i telewizji; - rozumie treść filmu; - porównuje tekst literacki z obrazem filmowym, dostrzega różnice i podobieństwa; - rozróżnia gatunki filmu fabularnego, nawiązując do gatunków powieściowych (film przygodowy, obyczajowy, fantasy, kryminalny); - odróżnia film fabularny od dokumentalnego i animowanego; - zna adaptacje filmowe omawianych powieści.

II.2.8	wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych (filmu, programu informacyjnego, programu rozrywkowego), potrafi nazwać ich tworzywo (ruchome obrazy, warstwa dźwiękowa)	- wskazuje rolę obrazu i dźwięku w filmie i w programie telewizyjnym; - wskazuje i wyróżnia charakterystyczne cechy przekazu radiowego; - proponuje elementy tła akustycznego do programu radiowego;
II.2.9	omawia akcję, wyodrębnia wątki i wydarzenia	- wypowiada się na temat świata przedstawionego (bohaterowie, wydarzenia, czas i miejsce akcji) w utworze; - nazywa wątki w powieści; - opowiada szczegółowo przebieg akcji. Scholaris: Animacja: - Baśń H.Ch. Andersena pod tytułem <i>Królowa Śniegu</i> - <i>Pasterka i kominiarczyk</i> Scenariusz lekcji: - <i>Chłopcy z Placu Broni</i> – konkurs „Jeden z dziesięciu”. - Co by było, gdyby ...? – poznajemy mit o Prometeuszu. - Co się zdarzyło w baśni <i>Słowik</i>? - Witaj Aniu Shirley. - Przygotowujemy wydanie specjalne Głosu Narnii.
II.2.10	charakteryzuje i ocenia bohaterów	- gromadzi wyrazy określające i nazywające cechy charakteru bohaterów; - posługuje się wyrazami nazywającymi wady i zalety; - stosuje bogate słownictwo określające;

		- charakteryzując bohaterów, wykorzystuje cytaty z tekstu.
II.2.11	identyfikuje: opowiadanie, powieść, baśń, legendę, mit, bajkę, fraszkę, wiersz, przysłowie, komiks	- opowiada treść powieści, baśni, legendy, mitu, zachowując chronologię wydarzeń; - zna cechy gatunkowe powieści, baśni, legendy, mitu, bajki, fraszki, przysłowia i komiksu; - analizuje formę wiersza i odnajduje w nim cechy liryki; - analizując opowiadanie, powieść, mit, legendę, baśń, odnajduje w nich cechy epiki; - odróżnia baśń od bajki, mit od legendy. Scholaris: E-lekcja: Hans Christian Andersen i jego baśniowy świat. Prezentacja multimedialna: Podsumowanie wiadomości o baśni. Scenariusz lekcji: Konkurs dla znawców legend Gra interaktywna: Sprawdź swoją wiedzę na temat baśni.
III.2.7	operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie skoncentrowanym przede wszystkim wokół tematów: dom, rodzina, szkoła i nauka, środowisko przyrodnicze i społeczne)	- gromadzi wyrazy bliskoznaczne i przeciwstawne, stosuje ze zrozumieniem związki frazeologiczne, przysłowia i powiedzenia; - uczestniczy w rozmowach na różne tematy; - uświadamia sobie rolę rodziny w życiu każdego człowieka; - dostrzega wpływ tradycji, zwyczajów w umacnianiu więzi rodzinnych;

		- rozwija swoje poczucie przynależności do społeczności klasowej, szkolnej, lokalnej i narodowej; - kształci wrażliwość na piękno otaczającej przyrody i potrzebę dbania o ochronę środowiska.
--	--	---

Interpretowanie i wartościowanie

Numer z podstawy	Umiejętności zapisane w podstawie Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia
II.3.1	odbiera teksty kultury na poziomie dosłownym i przerośnym	- odczytuje znaczenie symboliczne i przerośne tekstów kultury
II.3.2	objaśnia morał bajki oraz samodzielnie formułuje przesłanie baśni	- interpretuje morał bajki, np. za pomocą przysłów; - ilustruje morał bajki przykładami z życia; - formułuje pouczenie wynikające z baśni; - wskazuje w baśni kontrast (np. dobro–zło, sprawiedliwość–niesprawiedliwość).
II.4	odczytuje wartości pozytywne i ich przeciwieństwa wpisane w teksty kultury (np. przyjaźń–wrogość, miłość–nienawiść, prawda–kłamstwo, wierność–zdrada)	- dostrzega i rozumie uniwersalne wartości zawarte w dziełach literackich; - dostrzega w tekstach kultury problemy moralne i społeczne; - zwraca uwagę na potrzeby innych ludzi, kształcenie postaw altruistycznych; - uświadamia sobie, że w życiu istnieją nie tylko dobra osobiste, ale również wspólne; - prezentuje postawy ludzi bezinteresownie działających dla dobra innych; - ukazuje przykłady prawdziwej przyjaźni

		w literaturze i życiu; - ma świadomość, że istnieje związek między wolnością a odpowiedzialnością; - szanuje przekonania innych, jest odpowiedzialny za swoje postępowanie. Scholaris: Być prawdziwym przyjacielem – Irena Jurgielewiczowa <i>Ten obcy</i>.
--	--	--

Mówienie i pisanie

Numer z podstawy	Umiejętności zapisane w podstawie Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia
III.1.1	tworzy spójne teksty na tematy poruszane na zajęciach – związane z otaczającą rzeczywistością i poznanymi tekstami kultury	- zamyka myśl w obrębie zdania; - buduje wypowiedzenia pojedyncze i złożone; - tworzy poprawne związki wyrazowe; - eliminuje powtórzenia, stosując zwroty synonimiczne; - buduje spójną wypowiedź świadczącą o logicznym toku myślenia (rozumowanie, wnioskowanie, uogólnianie); - redaguje wypowiedź na podstawie własnych doświadczeń i poznanych lektur; - opowiada o sobie i swojej rodzinie, szkole, miejscowości, zdarzeniach z codziennego życia, hobby, zainteresowaniach; - opowiada o przeczytanych książkach, obejrzanych filmach, przedstawieniach teatralnych i programach telewizyjnych;

		- dostrzega różnego rodzaju związki i zależności (przyczynowo-skutkowe, czasowe i przestrzenne) i odpowiednio je przedstawia w wypowiedzi; - stosuje wyrazy bliskoznaczne, związki frazeologiczne, zdania pojedyncze i złożone, równoważniki zdań w celu urozmaicenia wypowiedzi.
III.1.2	dostosowuje sposób wyrażania się do oficjalnej i nieoficjalnej sytuacji komunikacyjnej oraz do zamierzonego celu	- rozróżnia oficjalne i nieoficjalne sytuacje mówienia i odpowiednio reaguje na nie językowo; - sprawnie komunikuje się w sytuacjach codziennych; - przedstawia się w sposób oficjalny i nieoficjalny; - redaguje wypowiedź zgodnie z celem i intencją; - buduje pytanie, odpowiedź, rozkaz, prośbę; - formułuje wypowiedź ze świadomością celu: potwierdza i zaprzecza, poleca i prosi, przyrzeka i obiecuje, zachęca i zniechęca, zaprasza, przeprasza, współczuje, żartuje, odmawia, wyraża wątpliwość; - przygotowuje i wypowiada prosty tekst o charakterze instruktażowym; - tworzy przepis na wykonanie potrawy; - stosuje zwroty grzecznościowe; - używa zwrotów pozwalających na nawiązanie kontaktu z rozmówcą, dostosowanych do sytuacji. Scholaris:

		Scenariusz lekcji: Poznajmy się.
III.1.3	formułuje pytania do tekstu	- przygotowuje pytania i zadaje je; - zadaje pytanie z precyzją znaczeniową; - stawia rzeczowe pytania do tekstu, stosując gwiazdę pytań (kto?, co?, gdzie?, kiedy?, dlaczego?); - zadaje ciąg pytań do konkretnego tekstu.
III.1.4	świadomie posługuje się różnymi formami językowymi oraz (w wypowiedzi ustnej) mimiką, gestykulacją, postawą ciała	- potrafi skupić uwagę na swojej wypowiedzi poprzez dobór odpowiedniego słownictwa, postawę, mimikę, gesty; - wyraża zrozumienie słuchanej wypowiedzi za pomocą gestu i mimiki; - rozumie symbolikę podstawowych gestów. Scholaris: Scenariusz lekcji: Na czym polega komunikacja niewerbalna. Czy istnieje „mowa ciała”?
III.1.5	tworzy wypowiedzi pisemne w następujących formach gatunkowych: opowiadanie z dialogiem (twórcze i odtwórcze), pamiętnik i dziennik (pisane z perspektywy bohatera literackiego lub własnej), list oficjalny, proste sprawozdanie (np. z wycieczki, z wydarzeń sportowych), opis postaci, przedmiotu, krajobrazu, ogłoszenie, zaproszenie, prosta notatka	- opowiada przebieg wydarzeń, stosując narrację w 1 os. l. poj. lub w 3 os. l. poj., układ chronologiczny oraz słownictwo określające następstwo czasowe; - redaguje opowiadanie twórcze i odtwórcze; - konstruuje dialog odzwierciedlający typową dla ucznia sytuację komunikacyjną związaną z otaczającą rzeczywistością; - przekształca dialog na tekst ciągły i odwrotnie, włącza dialog w spójny tekst; - buduje dialog na podstawie wypowiedzi ciągłej;

		- poprawnie zapisuje dialog; - stosuje wyrazy bliskoznaczne typu powiedział, rzekł, oznajmił, wyznał; - prowadzi pamiętnik/dziennik, w którym opisuje zdarzenia, otaczającą rzeczywistość; - tworzy pamiętnik/dziennik, wcielając się w postać bohatera literackiego; - redaguje list wyrażający określone intencje; - stosuje zwroty grzecznościowe z zachowaniem właściwej pisowni; - opisuje postaci rzeczywiste i literackie, przedmioty i krajobrazy z wykorzystaniem słownictwa charakterystycznego dla tej formy wypowiedzi, np. przymiotników określających wygląd, wielkość, kształt, barwę itp.; - używa wyrażeń wskazujących stosunki przestrzenne; - zdaje relacje z wydarzeń, których był świadkiem lub uczestnikiem; - oddaje sprawozdawczy charakter wypowiedzi, podając informacje o miejscu, czasie, osobach i przebiegu wydarzeń; - zawiadamia i zaprasza na uroczystości rodzinne, klasowe, szkolne; - redaguje notatki w różnej formie (w punktach, w formie wypowiedzi ciągłej, mapy mentalnej, tabeli, schematu...). Scholaris: Scenariusze lekcji: - „Ludzie listy piszą”. Struktura i forma
--	--	---

		listu. - Kim jestem, a kim chciałbym być? Jak napisać autocharakterystykę.
III.1.6	stosuje w wypowiedzi pisemnej odpowiednią kompozycję i układ graficzny zgodny z wymogami danej formy gatunkowej (w tym wydziela akapity)	- redaguje zaproszenie, ogłoszenie i nadaje im odpowiednią formę graficzną; - komponuje trójdzielną dłuższą wypowiedź; - stosuje i wyodrębnia akapity; - zaczyna od akapitu nową myśl; - umiejętnie rozmieszcza tekst; - poprawnie zapisuje daty;
III.1.7	sporządza plan odtwórczy wypowiedzi (ramowy i szczegółowy)	- tworzy plan ramowy (wypowiedzi własnej i utworu) w formie równoważników lub zdań oznajmujących; - stosuje właściwe wyróżnienia w tekście; - wykorzystuje plan do skomponowania wypowiedzi; - opowiada przebieg wydarzeń według planu.
III.1.8	uczestnicząc w rozmowie, słucha z uwagą wypowiedzi innych, mówi na temat; prezentuje własne zdanie i uzasadnia je	- kulturalnie słucha wypowiedzi innych; - rozwija umiejętność aktywnego słuchania; - aktywnie uczestniczy w dialogu; - logicznie prezentuje własne argumenty; - uzasadnia swoje stanowisko; - buduje wypowiedź w celu przekonania rozmówcy do swojego zdania; - broni własnego zdania, podając odpowiednie argumenty;

		- wyraża swój punkt widzenia jasno i przekonująco.
III.1.10	recytuje teksty poetyckie oraz fragmenty prozy, podejmując próbę ich głosowej interpretacji	- rozwija umiejętność czystej, poprawnej wymowy, właściwej modulacji głosu; - oddaje barwą, siłą głosu tempo i charakter tekstu; - deklamuje utwory z odpowiednim natężeniem głosu i odpowiednią dykcją; - poprawnie artykułuje głoski; - uwypatnia sens wygłaszanego tekstu; - wyraża uczucia i stany emocjonalne poprzez gesty, ruch, mimikę; - krytycznie ocenia własną recytację; - występuje w przedstawieniu, wygłaszając tekst z pamięci.

Świadomość językowa

Numer z podstawy	Umiejętności zapisane w podstawie Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia
I.3.1	rozpoznaje podstawowe funkcje składniowe wyrazów użytych w wypowiedziach (podmiot, orzeczenie, dopełnienie, przydawka, okolicznik)	- dostrzega i rozumie funkcje głównych części zdania (podmiot i orzeczenie); - wskazuje dopełnienie, przydawkę i okolicznik w zdaniu pojedynczym. Scholaris: Krzyżówka: Części mowy. Scenariusz lekcji: Orzeczenia i jego określenia. Tablica pogładowa: Rzeczownik – kto? co?

I.3.2	rozpoznaje w tekście zdania pojedyncze nierozwinięte i rozwinięte, pojedyncze i złożone (współrzędnie i podrzędnie), równoważniki zdań – i rozumie ich funkcje	- rozpoznaje i buduje zdania pojedyncze nierozwinięte i rozwinięte; - odróżnia zdania złożone współrzędnie od podrzędnie złożonych; - rozróżnia zdania i równoważniki zdań.
I.3.3	rozpoznaje w wypowiedziach podstawowe części mowy (rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówki, liczebnik, zaimki, przyimek, spójnik) i wskazuje różnice między nimi	- odróżnia rzeczowniki, nazywa osoby, rośliny, zwierzęta, zjawiska przyrody, nazwy czynności; - rozróżnia rzeczowniki własne i pospolite; - stosuje przymiotniki jako określenia rzeczownika; - precyzuje okoliczności zdarzeń; - określa czasownik przysłówkiem; - posługuje się liczebnikiem jako określeniem rzeczownika; - określa liczbę i kolejność; - poprawnie zapisuje i odczytuje liczebniki główne i porządkowe; - wskazuje liczebniki w zdaniach i nazywa je; - tworzy poprawne wyrażenia przyimkowe; - za pomocą przyimków określa położenie przedmiotów; - zastępuje różne części mowy odpowiednimi zaimkami; - stosuje zaimki w różnych funkcjach, np. przy tworzeniu zdań pytających; - poprawnie stosuje krótsze i dłuższe formy zaimków; - stosuje różne spójniki przy

		konstruowaniu zdań złożonych.
I.3.4	rozpoznaje w tekście formy przypadków, liczb, osób, czasów i rodzajów gramatycznych – rozumie ich funkcje w wypowiedzi	- odmieniając rzeczowniki przez przypadki i liczby, oddziela końcówkę od tematu; - rozróżnia formy czasu teraźniejszego, przeszłego i przyszłego; - stosuje formy trybu orzekającego, przypuszczającego i rozkazującego; - poprawnie akcentuje czasowniki w trybie przypuszczającym; - rozpoznaje bezokolicznik.
III.2.1	rozróżnia i poprawnie zapisuje zdania oznajmujące, pytające i rozkazujące	- zgodnie z intencją stosuje w wypowiedzi różne rodzaje zdań; - poprawia podstawowe błędy składniowe.
III.2.2	przekształca zdania złożone w pojedyncze i odwrotnie, a także zdania w równoważniki zdań i odwrotnie – odpowiednio do przyjętego celu	- odróżnia równoważniki zdań od zdań - odróżnia zdania pojedyncze od złożonych; - przekształca zdania pojedyncze na złożone; - tworzy zdania złożone ze zdań pojedynczych.
III.2.3	stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmiennych	- poprawnie odmienia rzeczowniki i przymiotniki przez przypadki i liczby zarówno regularne, jak i nieregularne typu przyjaciel, ręka. - używa poprawnych form przymiotnika (przypadek, liczba, rodzaj) w związku z rzeczownikiem; - tworzy poprawne formy czasu przeszłego w różnych rodzajach;
III.2.4	poprawnie stopniuje przymiotniki i przysłówki i używa ich we właściwych kontekstach	- stosuje odpowiednie stopnie przymiotnika i przysłówka;

		- poprawnie tworzy stopień wyższy i najwyższy przymiotnika i przysłówka; - stopniuje przymiotniki i przysłówki zgodnie z intencją wypowiedzi.
--	--	--

Poprawność ortograficzna i interpunkcyjna

Numer z podstawy	Umiejętności zapisane w podstawie Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia
III.2.5	pisze poprawnie pod względem ortograficznym, w tym, w razie potrzeby wykorzystuje wiedzę o: a) wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennej, b) różnicach w wymowie i pisowni samogłosek ustnych i nosowych, spółgłosek twardych i miękkich, dźwięcznych i bezdźwięcznych, c) zapisie „nie” z rzeczownikami, przymiotnikami i czasownikami d) sposobach pisania nazw własnych i nazw pospolitych	- pisze poprawnie wyrazy z „ó”, „rz”, „h”, „ch”; - poprawnie zapisuje „rz” po spółgłoskach; - dostrzega różnicę między wymową a zapisem samogłosek nosowych oraz wymową a zapisem głosek dźwięcznych; - rozpoczyna zdania wielką literą; - stosuje wielką literę w zapisie nazw części świata, krajów i ich mieszkańców, miast, tytułach czasopism i utworów. Scholaris: Tablica pogładowa: Pisownia wyrazów z „rz” Scenariusze zajęć: - Wesołe literki – piszę poprawnie „u” i „ó”. - Wesołe literki – piszę poprawnie „rz” i „ż”. - Pisownia „nie” z różnymi częściami mowy. - Zasady pisowni wielką literą.

III.2.6	poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, cudzysłowu, dwukropku, nawiasu, znaku wykrzyknika	- kończy zdanie kropką, pytajnikiem lub wykrzyknikiem w zależności od intencji; - rozdziela przecinkami jednorodne części wypowiedzi; - rozdziela przecinkami zdania złożone; - używa myślnika przy zapisie dialogu; - stawia dwukropek przed wyliczeniem; - wprowadza cytaty do tekstu, stosując dwukropek i cudzysłowy.
---------	--	--

Samokształcenie i docieranie do informacji

Numer z podstawy	Umiejętności zapisane w podstawie Uczeń:	Szczegółowe osiągnięcia ucznia
I.2	korzysta z informacji zawartych w encyklopedii, słowniku ortograficznym, słowniku języka polskiego (małym lub podręcznym), słowniku wyrazów bliskoznacznych	- korzysta z biblioteki szkolnej i publicznej; - zna układ książki (strona tytułowa, spis treści, tytuły rozdziałów); - korzysta z katalogu rzeczowego i alfabetycznego; - korzysta ze słownika języka polskiego i ortograficznego jako źródła poprawnościowego; - wyjaśnia znaczenie niezrozumiałego wyrazu, korzystając ze słownika; - wyszukuje zasady pisowni dotyczące popełnionego błędu; - korzysta z encyklopedii jako podstawowego źródła wiedzy; - wybiera właściwy tom encyklopedii w celu odszukania hasła; - zastępuje wyrazy ich synonimami, korzystając ze słownika wyrazów

		bliskoznacznych; - gromadzi, selekcjonuje i przetwarza informacje z różnych źródeł; - zna podstawowe techniki uczenia się; - dobiera odpowiednią technikę do swojego stylu. Scholaris: Scenariusz lekcji: - Korzystanie ze słowników bliskoznacznych. - W jakim słowniku możemy odszukać potrzebne informacje.
	świadomie korzysta z zasobów internetu i innych mediów, dokonuje ich krytycznej oceny	- samodzielnie analizuje ofertę mediów i dokonuje wyborów korzystnych z punktu widzenia własnego rozwoju; - określa kryteria wartościowych programów; - kształci zmysł estetyczny, umiejętność wyboru najbardziej wartościowych programów; - wskazuje przykłady wpływu mediów na obyczaje i zachowania ludzi; - ocenia media pod kątem nośnika wzorców osobowych; - zna proste sposoby manipulacji materiałem prasowym i telewizyjnym; - wybiera informacje związane z określonym tematem; - opracowuje zagadnienie na podstawie różnych źródeł; - ocenia wiarygodność źródła;

		- wykorzystuje zdobytą wiedzę i umiejętności w praktyce (w życiu codziennym).
--	--	---

Teksty kultury poznawane w całości – nie mniej niż 4 pozycje książkowe w roku szkolnym oraz wybrane przez nauczyciela teksty o mniejszej objętości¹⁶

Klasa IV

Jan Brzechwa, *Akademia Pana Kleksa*

Carlo Collodi, *Pinokio*

Roald Dahl, *Charlie i fabryka czekolady*

Clive Staples Lewis *Lew, Czarownica i stara szafa*

Astrid Lindgren, *Bracia Lwie Serce*

Joanna Olech, *Dynastia Miziołków*

Joanna Onichimowska – wybrana powieść (np. *Duch starej kamienicy, Daleki rejs*)

René Goscinny, Jean-Jacques Sempé *Mikołajek* (wybór opowiadań z dowolnego tomu);
wybór baśni

wybór kołęd

wybór pieśni patriotycznych

wybór poezji, w tym utwory dla dzieci i młodzieży

wybrane programy telewizyjne, artykuły z czasopism i internetu

film i widowisko teatralne z repertuaru dziecięcego

Klasa V

Ferenc Molnár, *Chłopcy z Placu Broni*

Lucy Maud Montgomery, *Ania z Zielonego Wzgórza*

Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy*

¹⁶ Oprócz lektur wybranych z podstawy programowej uczniowie będą czytać teksty innych autorów zgodnie z sugestiami zawartymi w rozdziale *Wybór lektur*.

Alfred Szklarski – wybrana powieść (np. *Tomek w krainie kangurów*)

Dorota Terakowska, *Władca Lewawu*

Mark Twain, *Przygody Tomka Sawyera*

Juliusz Verne, *W 80 dni dookoła świata*

wybór mitów greckich i legend

wybór kolęd

wybór pieśni patriotycznych

wybór poezji, w tym utwory dla dzieci i młodzieży

film i widowisko teatralne z repertuaru dziecięcego

wybrane programy telewizyjne, artykuły z czasopism i internetu

Klasa VI

Frances Hodgson Burnett, *Tajemniczy ogród*

Antonina Domańska, *Historia żółtej cizemki*

Irena Jurgielewiczowa, *Ten obcy*

Stanisław Lem, *Bajki robotów*

Kornel Makuszyński, *Szatan z siódmej klasy*

Aleksander Minkowski, *Dolina Światła*

Edmund Niziurski – wybrana powieść (np. *Niewiarygodne przygody Marka Piegusa, Sposób na Alcybiadesa*)

John Ronald Reuel Tolkien, *Hobbit, czyli tam i z powrotem*

Moony Witcher, *Dziewczynka z szóstego księżyca*

wybór kolęd

wybór pieśni patriotycznych

wybór poezji, w tym utwory dla dzieci i młodzieży

film i widowisko teatralne

adaptacja filmowa i teatralna

wybrane programy telewizyjne, artykuły z czasopism i internetu

Sposoby osiągania celów (punkt c Rozporządzenia)

Cele i treści nauczania sformułowane językiem wymagań (osiągnięć) dają odpowiedź na pytanie, czego uczyć. Dużo bardziej skomplikowane, ale niedoceniane, jest pytanie, jak uczyć, czyli w jaki sposób zaplanować i przeprowadzić zajęcia, aby uczniowie mogli się nauczyć tego, co zostało zapisane w podstawie?

To pytanie dotyczy organizacji lekcji, metod, form i technik, które są zarówno efektywne, jak i efektowne. Jest to również pytanie o to, w jaki sposób dostosować wymagania do potrzeb i możliwości uczniów. Aby je dostosować, najpierw trzeba uczniów poznać.

Diagnoza uczniów

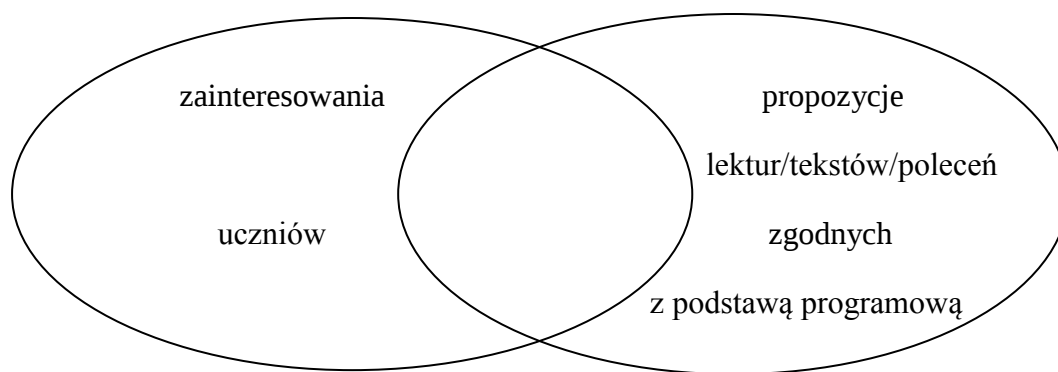
Rzetelnie przeprowadzona diagnoza pomaga w takim zaplanowaniu działań, by w jak największym stopniu odpowiedzieć na potrzeby uczniów. Ułatwi ona również stworzenie Planu Działań Wspierających (zgodne z rozporządzeniem MEN z 17 listopada 2010 r. o pracy z uczniem o specjalnych potrzebach). Warto zacząć od **rozpoznania zainteresowań uczniów, np. w oparciu o technikę niedokończonych zdań.**

Dokończ zdania.

1. Moją największą pasją jest
2. Moje hobby to
3. Jestem kibicem sportowym, najbardziej kibicuję
4. W wolnych chwilach lubię
5. W przyszłości chciałbym (-łabym) zostać
6. W telewizji najchętniej oglądam programy o tematyce

7. Moją ulubioną książką w dzieciństwie była
8. Moją ulubioną książką w klasach I–III szkoły podstawowej była
9. Lubię rozmawiać na temat
10. Moim ulubionym pisarzem jest
11. Moim ulubionym poetą jest
12. Mój ulubiony film to
13. Mój ulubiony przedmiot w szkole to
14. to książka warta polecenia koleżankom i kolegom z klasy.
15. Mój ulubiony zespół muzyczny to
16. Moją ulubioną grą komputerową jest
17. Moje ulubione czasopismo to
18. W internecie najczęściej
19. Chciałbym (-łabym) uczestniczyć w konkursie
20. Gdybym miał (-a) możliwość wcielenia się w jakąś rolę, to wybrałbym (-łabym)
.....
21. Spośród wszystkich poznanych bohaterów literackich najbardziej polubiłem (-łam)
.....
22. Chciałbym (-łabym), by moja biblioteczka wzbogaciła się o
23. W szkole planowane są spotkania z autorami książek. Chciałbym (-łabym), by zaproszono
.....
24. Gdy mam wolny czas, to
25. Najchętniej słucham muzyki
26. Nie czytam książek, ponieważ

Analiza odpowiedzi na pytania pozwala na zebranie bogatego materiału na temat zainteresowań uczniów naszej klasy. Wiedza ta wykorzystana zostanie do takiego zaplanowania działań, by teksty, lektury i zadania proponowane uczniom na lekcjach w jak największym stopniu były zgodne z ich zainteresowaniami.

Najlepsza sytuacja z punktu widzenia motywacji ucznia jest wtedy, kiedy elipsy w największym stopniu na siebie zachodzą. Polecenie zawarte w punkcie 14. można wykonywać na początku klasy IV, V i VI oraz wykorzystać w każdej z tych klas do wybrania wspólnie z uczniami lektur, które będą czytać, a potem omawiać na lekcjach. Ze wszystkich zaproponowanych przez uczniów tytułów tworzymy listę lektur. Uczniom podzielonym na grupy przydzielone zostają z listy 3, 4 tytuły. Każda grupa otrzymuje czas na przeczytanie swoich książek i wybranie z zestawu jednej z nich i zaprezentowanie jej wszystkim uczniom z klasy. Prezentacja może mieć na przykład charakter:

- prezentacji multimedialnej,
- reklamy,
- scenki,
- nakręconego przez uczniów filmu.

Po przedstawieniu propozycji lekturowych wszystkich grup odbywa się głosowanie na książkę, którą uczniowie chcieliby omówić na lekcjach. Wykonanie tego zadania wymaga od uczniów przeczytania przynajmniej jednej książki (zapewne niektórzy przeczytają wszystkie przydzielone grupie), następną pozycją będzie ta wybrana w wyniku głosowania. W ten sposób skutecznie motywujemy uczniów do czytania.

By dobrze dobrać metody i techniki pracy na lekcjach, uczniowie zostaną **zdiagnozowani pod kątem:**

- **typów sensorycznych,**
- **rodzajów inteligencji wielorakich,**
- **stylów uczenia się.**

Z kolei wiedza wynikająca z **analizy opinii i orzeczeń** pozwoli na wczesne rozpoznanie dysfunkcji uczniów i zaplanowanie dla nich pomocy¹⁷.

Planowanie pracy zostanie poprzedzone **diagnozą umiejętności uczniów w klasie czwartej**¹⁸, a planując diagnozę, sprawdzone zostaną tylko te umiejętności, które były kształcone na etapie poprzednim. Wszystko po to, by ujawnić trudności, z jakimi uczniowie borykają się po zakończeniu określonego etapu edukacji. Dobrze przeprowadzona diagnoza pozwoli sprawdzić poziom opanowanych przez uczniów wiadomości i umiejętności, ale przede wszystkim – i to jest najważniejsze – pozwoli się zorientować, jakie treści należy jeszcze powtórzyć i utrwalić, jakie jeszcze raz wytłumaczyć. Kompetencje językowe ucznia sprawdzone zostaną w oparciu o **tekst paralelny**, który pozwoli z jednej strony wskazać umiejętności, które uczeń już wykorzystuje w praktyce, a z drugiej precyzyjnie wskaże deficyty w zakresie sprawności językowej¹⁹.

Sposoby organizacji lekcji

Niezbędna w realizacji celów jest dobra organizacja lekcji. Jak powinna wyglądać typowa lekcja? By zainteresować, obudzić uczniów z letargu i skłonić do zaangażowania, powinno być tak, jak u Hitchcocka – najpierw trzęsienie ziemi, a potem jeszcze ciekawiej.

Jeżeli pracujemy z tekstem, najlepiej zacząć od ćwiczenia na dobry początek, czyli *Zanim przeczytasz*²⁰. Są to zadania na rozgrzewkę, by wprowadzić w tematykę lekcji. Uczeń nie zna jeszcze tekstu. Ćwiczenia mają spowodować chęć poznania (przeczytania) utworu. Następnie przystępujemy do odczytania tekstu przy wykorzystaniu technik aktywizujących uczniów (*Aktywne czytanie*²¹). Po zapoznaniu z tekstem proponujemy uczniom zestaw ćwiczeń i poleceń sprawdzających, czy uczniowie zrozumieli to, co przeczytali (*Czytanie ze zrozumieniem*²²). Umiejętności odtworzenia treści na poziomie dosłownym i odnajdywania informacji zawartych bezpośrednio w tekście (*explicite*) są niezbędne, by pójść dalej, czyli rozmawiać, dyskutować, piętrzyć problemy i je rozwiązywać, nakłaniać do myślenia i wychowywać. Nie boję się tego słowa – zadaniem polonisty jest wychowanie mądrego,

¹⁷ Przykładowe ćwiczenia, jak pracować z uczniem o zaburzonej percepcji wzrokowej i słuchowej, pamięci fonologicznej i słuchu fonematycznym zostały zamieszczone na stronach 51–52.

¹⁸ Przykładowy test diagnozujący został zamieszczony w załączniku nr 2.

¹⁹ Na podstawie: G. Krasowicz, *Język, czytanie, dysleksja*, Lublin, s. 109.

²⁰ Przykładowe techniki zostały zaprezentowane w załączniku nr 1.

²¹ Zob. załącznik nr 1.

²² Tamże.

krytycznego i etycznie postępującego człowieka. Mądry tekst daje możliwość, by z uczniami porozmawiać o tym, co znajduje się „między liniami” (*implicite*), a także, co bardzo ważne, poza tekstem. Naczelną zasadą edukacyjną powinno stać się odwoływanie, kiedy to tylko możliwe, do osobistych doświadczeń ucznia. Zadania mogą być wykonywane indywidualnie, w parach, w grupach bądź zespołowo w klasie.

Wybór podręcznika

Po przeprowadzonej diagnozie uczniów oraz po konsultacjach z nauczycielem uczącym w klasach I–III, wybrany zostanie podręcznik, który najlepiej będzie wspierał realizację wymagań zapisanych w podstawie. Podczas wyboru podręcznika obowiązywać będą następujące kryteria:

- pomoc w realizacji zamierzonych celów;
- metody pracy podobne do tych opisanych w rozdziale *Sposoby osiągnięcia celów*;
- mądre i ciekawe teksty zamieszczone w podręczniku zachęcające uczniów do czytania, pomagające w przekonaniu uczniów, że czytanie książek jest pasjonujące i może być przyjemnością, podobnie jak rozmowa o literaturze i kulturze;
- teksty o różnorodnym charakterze – obok tekstów literackich, publicystyczne, popularnonaukowe i reklamowe;
- różnorodność zadań sformułowanych językiem zrozumiałym dla ucznia;
- zadania ćwiczące umiejętności odróżniania zawartych w tekście informacji ważnych od drugorzędnych, zadania typu: prawda–fałsz, zadania, w których uczeń samodzielnie formułuje pytania do tekstu, rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikacji;
- polecenia pod tekstem aktywizujące, motywujące do pracy i działające na emocje;
- ćwiczenia rozwijające kreatywność i płynność słowną (bogate słownictwo);
- różnorodność zamieszczonych w podręczniku tekstów kultury: obrazów, rzeźb, zabytków architektury, komiksów;
- ćwiczenia, zadania, teksty zachęcające do samorozwoju, pomagające uczyć się;
- uporządkowanie i przejrzystość podręcznika.

Wszystkie powyższe kryteria spełnia podręcznik Wydawnictwa Nowa Era „Słowa na start” mojego autorstwa. Podręcznik nie powinien męczyć, podręcznik powinien uskrzydlać, inspirować i pomagać w nauczaniu. Podobnie jak obudowa.

Nie jest prawdą, że prawdziwy i twórczy nauczyciel musi umieć wszystko, a korzystanie z propozycji gotowych scenariuszy, testów, programów to dyshonor. Przecież aktor nie jest zmuszany do napisania sobie roli, uszycia kostiumu, wykonania scenografii... Mnóstwo ludzi mu pomaga. Nikt z nas nie jest alfą i omegą, dlatego nauczyciel powinien być wspierany. Bogata i wartościowa oferta narzędzi metodycznych może tylko ułatwić pracę. Ważne tylko, by je modyfikować, dostosowywać do potrzeb swoich uczniów, a zaoszczędzony czas poświęcić temu, co jest najważniejsze – w szkole nauczaniu, a w życiu – po prostu czerpaniu z niego radości. Bo zadowolony i szczęśliwy nauczyciel to zadowoleni uczniowie.

Metody, które pomagają zrealizować zapisane w podstawie cele i treści

By osiągnąć sukces, a przez sukces rozumiem przede wszystkim rozwój ucznia i wzbudzenie w nim pozytywnych emocji związanych z językiem polskim (uczeń po prostu powinien polski polubić), trzeba stosować **różnorodne** techniki i metody **aktywizujące** uczniów. Może to być np. drzewko decyzyjne, metaplan, mapa mentalna, dyskusja metodą „myślowych kapeluszy” i inne. Szczególną rolę należy przypisać dramie, czyli metodzie umożliwiającej przeżywanie problemów, poszukiwanie własnych rozwiązań, kształcej empatię.

Nie należy zapominać o sprawdzonych metodach tradycyjnych. Skuteczne są metody podające, np. rozmowa nauczająca, krótki (maksymalnie 15 min.) wykład informujący, pod warunkiem, że nie zamieni się w manierę mówienia i myślenia za ucznia. Atrakcyjne są metody eksponujące (np. pokaz, film, wystawa, prezentacja multimedialna, edukacyjne programy komputerowe – obecnie wiele z nich ma postać interaktywną, a więc aktywizującą) i praktyczne (np. metoda projektu, wywiad, przekład intersemiotyczny). Skuteczność nauczania tkwi w różnorodności. Nawet najciekawsza metoda czy technika szybko się znudzi uczniom, jeżeli będzie stale powtarzana.

W Stanach Zjednoczonych przeprowadzono badania na temat najskuteczniejszych (a więc również najbardziej motywujących) strategii/metod nauczania. Te same pytania zadano nauczycielom i ich uczniom (odpowiedzi zostały w tabelce pogrubione, polecenia zapisane kursywą zostały dodane przez autorkę programu jako przykłady). Wprowadzenie elementów

humoru uczniowie umieścili na czwartym miejscu. Nie jest to metoda w sensie naukowym, ale na pewno jest to czynnik motywujący.

Miejsce	Najbardziej efektywne strategie/metody według nauczycieli	Najbardziej efektywne strategie/metody według uczniów
1.	Odgrywanie ról w grach dydaktycznych (symulacje) , np. <i>Gorące krzesło*</i> , <i>Płaszcz eksperta*</i> , wywiad, RAFT* ²³ .	Odgrywanie postaci , np. <i>Gorące krzesło</i> , <i>Płaszcz eksperta</i> , wywiad, RAFT.
2.	Metoda projektów.	Grupowa dyskusja nad zagadnieniem z podręcznika lub innym materiałem , np. <i>Burza mózgów</i> , <i>Myślowne kapelusze</i> , debata „za” i „przeciw”, <i>SWOT</i> , dyskusja panelowa z udziałem ekspertów, debata oksfordzka, <i>JIGSAW</i> , dyskusja sokratejska, <i>Akwarium</i> , dyskusja plenarna.
3.	Zabawy dydaktyczne , np. <i>Mapa myślowa</i> , <i>Dywan pomysłów</i> .	Nawiązanie przez nauczycieli do aktualnych zdarzeń i zainteresowań uczniów.
4.	Nawiązywanie do zdarzeń współczesnych lub z życia uczniów.	Wprowadzenie elementów humoru.

W Stanach Zjednoczonych projekt uplasował się na drugim miejscu wśród najbardziej skutecznych metod nauczania. W Polsce każdy gimnazjalista musi zrealizować przynajmniej jeden projekt edukacyjny. Metodą projektu warto zacząć pracować w szkole podstawowej i nie należy bać się samodzielności uczniów. Na wszystkich etapach udział uczniów jest konieczny i pierwszoplanowy. To oni powinni odgrywać główną rolę przy tworzeniu pomysłów i wyborze działań. Cel nadrzędny, który nam przyświeca, a mianowicie zachęcenie uczniów do maksymalnego zaangażowania w projekt, osiągniemy wtedy, kiedy będą mieli poczucie, że to ich autorska wizja i realizacja. Można oczywiście podsuwać pomysły, ale ich nie narzucać,

²³ Techniki opatrzone gwiazdką zostały opisane na stronie 55 i 56.

koordynować działania i pomagać w ich realizacji, ale tylko wtedy, kiedy jest to niezbędne. Projekt jest tak wartościową metodą, ponieważ:

- daje możliwość takiego zaplanowania działań, by były one zgodne z zainteresowaniami jak największej liczby uczniów,
- pozwala na wykorzystanie różnorodnych metod, technik i form pracy,
- pozwala uczącemu uczyć się, odwołując się do własnych doświadczeń i korzystać z doświadczeń innych,
- znakomicie motywuje do nauki, ponieważ uczeń praktycznie natychmiast widzi efekty swoich działań.

A poza tym uczeń:

- planuje i organizuje własną naukę, staje się odpowiedzialny za postępy w kształceniu,
- skutecznie porozumiewa się w różnych sytuacjach,
- poprawnie wypowiada się na różne tematy,
- przygotowuje i wygłasza prezentację,
- efektywnie współdziała w zespole,
- poszukuje, porządkuje i wykorzystuje różnorodne informacje,
- dokonuje selekcji i hierarchizacji wyszukanych informacji,
- doskonali umiejętność publicznego wypowiedzania się,
- rozwija myślenie twórcze,
- kształci wyobraźnię, pamięć i koncentrację,
- wyraża własną opinię i słucha opinii innych osób,
- korzysta z różnych źródeł informacji,
- krytycznie ocenia wiarygodność informacji,
- uczy się rozwiązywania konfliktów.

Dostosowanie nauczania do potrzeb (również w zakresie wsparcia psychicznego) i możliwości uczniów, zapewniające skuteczność pracy z uczniami o różnych możliwościach i potencjale, czyli indywidualizację

Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej wskazuje na konieczność rozpoznania i zaspokojenia indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia wynikających w szczególności z:

1. niepełnosprawności,
2. niedostosowania społecznego,
3. zagrożenia niedostosowaniem społecznym,
4. szczególnych uzdolnień,
5. specyficznych trudności w uczeniu się,
6. zaburzeń komunikacji językowej,
7. choroby przewlekłej,
8. sytuacji kryzysowych lub traumatycznych,
9. niepowodzeń edukacyjnych,
10. zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego, kontaktami środowiskowym,
11. trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

W nowych regulacjach podkreślono obowiązek **indywidualizacji** pracy z uczniem zarówno na obowiązkowych, jak i dodatkowych zajęciach edukacyjnych. W przypadku dodatkowych zajęć mogą to być klasy terapeutyczne, zajęcia rozwijające uzdolnienia, zajęcia dydaktyczno-

wyrównawcze, zajęcia specjalistyczne: korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, socjoterapeutyczne oraz porady i konsultacje²⁴.

Zaplanowanie działań wspierających na zajęciach dodatkowych, gdzie mamy do czynienia z grupą dość jednorodną, jest dużo łatwiejsze niż na lekcjach języka polskiego, kiedy mamy do czynienia z całą klasą, nierzadko z uczniami reprezentującymi jedenaście powyższych kategorii. Poniższe propozycje dotyczą dostosowania pracy na lekcjach języka polskiego, ale mogą być wykorzystywane również na zajęciach dodatkowych.

Modyfikacja ćwiczeń i poleceń

Ćwiczenia i zadania zamieszczane w podręczniku pod tekstami są sformułowane na miarę ucznia o przeciętnych uzdolnieniach (podobnie jak wymagania w podstawie programowej). Najprostszy sposób dostosowania wymagań na konkretnej lekcji do możliwości ucznia słabszego będzie więc polegać na takiej modyfikacji ćwiczeń i poleceń dla uczniów, by sukces mógł osiągnąć nawet uczeń najslabszy. Poniżej przedstawiam kilka propozycji, w jaki sposób ułatwić uczniom sprostanie stawianym wymaganiom:

- ograniczenie liczby zadań,
- wydłużenie czasu pracy,
- zamiana typu zadania, np. z otwartego na zamknięte (PF, WW, na dobieranie),
- odpowiedź w formie zaznaczonego akapitu/fragmentu w tekście,
- odpowiedź w innej formie, np. rozsypanki wyrazowej, karty pracy,
- fiszki autokorektywne (dwie karty, na jednej zapisane jest polecenie, a na drugiej poprawna odpowiedź. Uczeń samodzielnie wykonuje zadanie, następnie sprawdza poprawność wykonania zadania, korzystając z drugiej karty i ewentualnie poprawia błędy).

Dostosowanie metod i form pracy

Największym problem w pracy z uczniem o specjalnych potrzebach jest zachęcenie go do działania, czyli odpowiednia motywacja. W wielu wypadkach uczniów, którzy nie osiągają zadowalających wyników w nauce, cechuje drażliwość, skłonność do kłamstwa, błaznowania, niski

²⁴ Na podstawie rozporządzenia Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

poziom samoakceptacji, szybkie popadanie w zniechęcenie, kłopoty z przystosowaniem do wymagań szkolnych, w ogóle trudności w kierowaniu sferą emocjonalną.

Niektóre z metod doskonale sprawdzają się w pracy z różnymi uczniami. Takie możliwości daje metoda projektu, która umożliwia zaspokojenie przez uczniów jednej z podstawowych „potrzeb osiowych” – potrzeby sukcesu i akceptacji. Każdy, nawet najslabszy uczeń, może znaleźć dziedzinę, w której „zabłyśnie”, pokaże, że jest dobry. Uczeń zdolny z kolei z jednej strony będzie miał możliwość pomocy słabszemu, z drugiej zaś rozwiązania problemu o wysokim stopniu trudności.

Wspomniana już wcześniej diagnoza, czyli rozpoznanie zainteresowań, upodobań, mocnych i słabych stron uczniów, rozpoznanie ich dysfunkcji, typów sensorycznych, typów inteligencji pozwala bardziej precyzyjnie dobrać metody.

I tak, w pracy z uczniem-wzrokowcem doskonale sprawdzi się:

- mapa mentalna,
- diagram postaci,
- gwiazda opowiadania,
- linia czasu,
- wizualne pomoce naukowe (foliogramy, slajdy, prezentacje multimedialne, reprodukcje...),
- tworzone przez ucznia tabele, schematy, plakaty, plansze, rysunki.

W pracy z uczniem-słuchowcem:

- rozmowy, dialogi, dyskusje, debaty,
- nagrywanie treści do nauczania na dyktafonie,
- głośne powtarzanie treści do zapamiętania,
- e-booki,
- wykorzystanie muzyki w nauczaniu.

Natomiast uczeń-kinestetyk uczy się w ruchu. Najbardziej skuteczne okażą się:

- wycieczki edukacyjne (do muzeum, na wystawę...),
- ankiety, wywiady,
- projekty,
- odgrywanie ról i scenek.

Niezwykle bogatym źródłem informacji o uczniach jest analiza opinii i orzeczeń Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych. W dokumentach tych zazwyczaj dobrze opisany jest poziom

sprawności analizatora wzrokowego: spostrzegawczość, analiza i synteza wzrokowa, pamięć wzrokowa oraz poziom sprawności percepcji słuchowej, czyli analiza i synteza słuchowa i pamięć fonologiczna. Bez trudu każdy nauczyciel znajdzie opis symptomów tych deficytów. Niestety, mają one zazwyczaj charakter ogólny, są niewystarczające do zaplanowania konkretnych działań wspierających, a przede wszystkim nie podają konkretnych rozwiązań metodycznych, które można stosować na lekcjach, by pomóc uczniom z deficytami.

Praca z uczniem z trudnościami, w tym ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się

W 2011 r. 313 563 uczniów przystąpiło do pisania sprawdzianu po szkole podstawowej, wśród nich było 35 595 uczniów z dysleksją, którzy pisali sprawdzian 30 minut dłużej²⁵. 9 procent uczniów posiadało opinię o specyficznych trudnościach w uczeniu się. Nie ma badań dotyczących uczniów z trudnościami w nauce z innych powodów. W obu przypadkach zalecenia są podobne:

- Zrezygnowanie z wymagania czytania głośnego przy całej klasie, ewentualnie uczeń może odczytać tekst wcześniej przygotowany.
- Nieomawianie błędów ucznia przy klasie.
- Odpowiedzi z ławki.
- Więcej czasu na wykonanie polecenia, przygotowanie odpowiedzi.
- Ograniczenie liczby zadań. Sprawdziany pisemne należy dzielić na mniejsze części.
- Pomoc przy selekcji materiału.
- Formułowanie poleceń w prostej formie.
- Systematyczność w sprawdzaniu i ocenianiu osiągnięć ucznia.
- Nie oszczędzanie pochwał.
- Stosowanie krótkich przerw.
- Miejsce w klasie – blisko nauczyciela.
- Odpowiedzi ustne – zawsze poprzedzone czasem do namysłu.

Dysgrafia

- Wymagania merytoryczne takie same, jak dla innych uczniów.

²⁵ Dane Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

Formy sprawdzania wiedzy i umiejętności:

- odczytanie pracy przez ucznia,
- pytanie ustne ze sprawdzanego zakresu materiału,
- pisanie drukowanymi literami,
- pisanie na komputerze.

Dysortografia

- Bardziej liberalne ocenianie klasycznych dyktand.
- Stosowanie oceny opisowej z informacją, ile i jakiego typu błędy uczeń popełnił.
- Sprawdziany polegające na uzasadnieniu pisowni wyrazów.
- Sporadycznie pisanie ze słuchu można zastąpić uzupełnieniem tekstu z lukami.

Zadania poprawiające pamięć, koncentrację, spostrzegawczość, percepcję wzrokową i słuchową.

- **zadania poprawiające pamięć i koncentrację**

Dobra pamięć przydaje się w każdej dziedzinie życia i w każdym zawodzie, a szczególnie w szkole. Podstawą dobrej pamięci jest wyobraźnia, czyli umiejętność wytwarzania oryginalnych obrazów oraz zdolności asocjacyjne, czyli sztuka łączenia skojarzeń i grupowania ich według określonych zasad. Zapamiętywaniu sprzyja zaangażowanie polisensoryczne, czyli wykorzystanie zmysłów: wzroku, słuchu, powonienia, smaku oraz dotyku.

Ćwiczenie *Sprawdź swoją pamięć.*

1. Usiądź wygodnie w ławce. Zdejmij okulary (jeśli je nosisz). Przez dwadzieścia sekund pocieraj energicznie dłonie o siebie. Oprzyj łokcie o blat. Zamknij oczy. Zakryj oczy dłońmi złożonymi w kształt miseczek. Oddychaj głęboko przez minutę. Opuść dłonie, ale oczy otwórz po dwudziestu sekundach.
2. Przyjrzyj się uważnie reprodukcji obrazu i w ciągu minuty zapamiętaj jak najwięcej szczegółów.

Pierwsze polecenie sprawia, że uczniowie są maksymalnie skoncentrowani na zadaniu i chcą sprawdzić, czy istotnie wykonując działania opisane w ćwiczeniu, wyostri im się wzrok. Ostatnim elementem ćwiczenia będzie odpowiedź na pytania ściśle odnoszące się do obrazu, np. ile osób znajduje się na obrazie, co stanowi tło obrazu itd.

- **ćwiczenia kształcące spostrzegawczość**

Zadania tego typu mają na celu kształtowanie w uczniach umiejętności dostrzegania szczegółów i łączenia ich w ciągi logiczne. Wymienione cechy rozwijają wszelkie ćwiczenia z wyrazami ukrytymi w diagramach oraz polegające na wyszukiwaniu słów.

Ćwiczenie *Ukryte w słowach*.

W każdym z podanych zdań ukryto po jednej nazwie drzewa. Odszukaj każdą z nich.

Lis przecisnął się przez niewielką szczelinę.

Po wakacjach uczniowie wracają do szkoły.

Na spacer po lesie rodzice zabrali parasole.

Przyrządzone grzyby będą bardzo smaczne²⁶.

- **ćwiczenia doskonalące percepcję wzrokową i słuchową**

Umiejętności tego rodzaju najlepiej rozwijają wszelkiego typu rozsypanki literowe, sylabowe i wyrazowe.

Ćwiczenie *Rozsypanka literowa*.

Prezydent Elbląga chciał, by wszystkie instytucje kulturalne miały jednakowe tablice z nazwami. Zamówił zestawy liter. Do urzędu trafiły litery nieuporządkowane, a jeden zestaw został dołączony omyłkowo. Utwórz z liter nazwy i wskaż zestaw omyłkowy.

- NKIO
- ARTET
- REOPA
- RGIALEA
- ZMEUMU
- HOLIFAMRNAI
- KBIATBLIOEA
- KEWLETNROIA

Wyjaśnij, czym zajmują się te instytucje²⁷.

Ćwiczenie *Rozsypanka wyrazowa*.

Z rozsypanek wyrazowych ułóż trzy przysłowia na temat przyjaźni. Zwróć uwagę na znaki interpunkcyjne i pisownię wyrazów wielką literą²⁸.

²⁶ Rozwiązanie: cis, akacja, lipa, dąb.

²⁷ Rozwiązanie: kino, teatr, opera, galeria, filharmonia, biblioteka. Zestaw omyłkowy – elektrownia.

²⁸ Rozwiązanie: Prawdziwych przyjaciół poznajemy w biedzie. Dla nowego przyjaciela nie opuszczaj starego. Kto przestaje być przyjacielem, nigdy nim nie był.

Kto	nigdy	Prawdziwych	nie opuszczaj	przyjaciół	poznajemy	starego.	być
w biedzie.	Przyjaciela	przestaje	nie był.	Dla nowego	przyjacielem,	nim	

Biblioterapia, czyli leczenie książką

*Żyła złota, podwójnie cenna jako archiwum przeżyć ludzkich, najgłębsze źródło wiedzy
o człowieku, a nade wszystko jako arsenal żywych leków psychicznych.*

(Danuta Gostyńska)

Z każdym rokiem wzrasta liczba uczniów potrzebujących wsparcia psychicznego. Psycholodzy i pedagodzy biją na alarm: młodzi ludzie zupełnie nie radzą sobie z emocjami. Wsparcia potrzebuje z jednej strony uczeń zdolny, który tylko z pozoru potrzebuje jedynie pomocy w rozwijaniu talentów czy pasji czytelniczych. W rzeczywistości jest to niejednokrotnie uczeń przeżywający ogromne stresy spowodowane ciężką na nim odpowiedzialnością „bycia najlepszym”. Stąd potrzebuje on nie tylko lektury informującej, ale i terapeutycznej literatury humorystycznej, odreagowującej czy rozluźniającej. Innym adresatem działań biblioterapeutycznych będzie uczeń z trudnościami w nauce, wynikającymi ze zbyt małych zdolności, zaniedbań środowiska czy lenistwa jego samego. Możemy pomóc mu nadrobić zaległości, ale przede wszystkim wzmocnić jego poczucie wartości. Z kolei uczeń niepełnosprawny, chory, przeżywa stresy spowodowane nie tylko swoją sytuacją zdrowotną, ale i obawą przed izolacją ze strony kolegów, dużymi zaległościami w nauce, mogącymi doprowadzić do powtarzania klasy. Uczniowi temu oprócz pomocy w nadrobieniu zaległości, przyda się pomoc w pokonaniu lęku, zmianie postawy wobec swojej choroby czy niepełnosprawności. Trudnym przypadkiem będzie uczeń niedostosowany społecznie, zarówno o postawie demonstracyjno-bojowej, jak i wycofany. Terapią będzie możliwość obserwacji i analizy zachowań bohaterów, którzy nie radzą sobie ze swoimi emocjami, agresją, złością, ale też z niemożnością nawiązania dobrych relacji w grupie.

Problemów w typowej klasie może być dużo więcej. Nie należy ograniczać się tylko do uczniów, o których mowa w ustawie z 17 listopada o pracy z uczniem o specjalnych potrzebach. Zresztą, często źródłem problemów wielu tych uczniów jest złe funkcjonowanie w grupie rówieśniczej, np. w klasie. Ogromne możliwości w poprawieniu relacji w grupie, w zakresie redukcji lęków i złych emocji, daje biblioterapia²⁹, wciąż niedoceniana jako środek terapeutyczny.

Ważnym elementem zajęć z biblioterapii jest głośne czytanie. Dlatego na lekcjach, również tych tradycyjnych, ten element wystąpi, ponieważ głośne czytanie powoduje *poprawę wypowiedzi ustnych i pisemnych uczniów, wzrost zrozumienia tekstów i poleceń, poprawę koncentracji, wyciszenie i większą gotowość do nauki, poprawę wzajemnych relacji pomiędzy uczniami, spadek liczby aspołecznych i chuligańskich zachowań, wzrost czytelnictwa*³⁰. Biblioterapia *jest działaniem terapeutycznym opierającym się o zastosowanie materiałów czytelniczych, rozumianych jako środek wspierający proces terapeutyczny, jest rodzajem psychicznego wsparcia, pomocy w rozwiązywaniu osobistych problemów danej osoby przez ukierunkowane czytanie*³¹.

Literatura odpowiednio wykorzystana w biblioterapii może przyczynić się do wszechstronnego rozwoju młodego człowieka, pomóc mu w rozwiązaniu jego osobistych problemów, stać się czynnikiem redukującym różnego rodzaju stresy i lęki. Biblioterapia:

- wzmacnia poczucie wartości uczniów,
- pomaga w przełamywaniu różnego typu stanów lękowych,
- uczy empatii,
- uczy rozpoznawania emocji i umiejętności panowania nad nimi,
- rozwija wyobraźnię,
- rozwija zdolności twórcze i umiejętności językowe,
- kształci umiejętność argumentowania, jasnego i zwięzłego formułowania myśli i opinii,
- stanowi zachętę do czytania.

Śledząc losy bohaterów utworów literackich będących w sytuacjach zbliżonych do sytuacji uczniów (stąd tak ważne jest rozpoznanie ich potrzeb), można wpłynąć na zmianę zachowań, sposobu myślenia, można doprowadzić do twórczego i aktywnego działania oraz pomóc we właściwym funkcjonowaniu w rodzinie, szkole czy wśród rówieśników.

Lekcja biblioterapeutyczna z założenia ma być nietypowa. Uczniowie nie siedzą w ławkach, tylko w kręgu. Nauczyciel nie za biurkiem, tylko wśród uczniów. W związku z tym cele

²⁹ Przykładowa lekcja biblioterapeutyczna – załącznik nr 3.

³⁰ Materiały Fundacji ABCXXI – „Cała Polska czyta dzieciom”.

³¹ I. Borecka, *Biblioterapia. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2001.

lekcji też sformułujemy inaczej, nie w sposób zoperacjonalizowany. Na tej lekcji uczniowie nie będą oceniani i wywoływani do odpowiedzi, najwyżej zachęceni, ale jeżeli ktoś nie będzie chciał zabrać głosu, ma do tego prawo. Paradoksalnie, kiedy poinformujemy uczniów, że jeśli nie chcą, to nie muszą zabierać głosu, wzrasta ich poczucie bezpieczeństwa i prawie cała klasa jest aktywna.

Uczeń zdolny

Nauka z rówieśnikami dobrze służy i uczącemu, i uczonemu.

Merrill Harmin

Polska szkoła ma problem z uczniem zdolnym, który bardzo często jest pozostawiony samemu sobie. Zazwyczaj bez problemu osiąga wysokie wyniki, ale, niestety, w trzydziestoosobowych klasach, w których uczniów o specjalnych potrzebach jest wielu, a większość z nich nie radzi sobie z opanowaniem treści z podstawy, uczeń zdolny często pozostawiony jest samemu sobie, nie proponuje mu się ciekawej oferty rozwoju. Taka sytuacja może powodować dla ucznia zdolnego szereg zagrożeń, np. brak wykształcenia nawyku systematycznej pracy, co może doprowadzić do rozleniwienia, a w konsekwencji w niedalekiej przyszłości, braku znaczących, adekwatnych do możliwości osiągnięć szkolnych.

Jedną z możliwości jest wykorzystanie zdolnych uczniów do nauczania słabszych. Taką możliwość daje uczenie się w parach. Korzyści mogą być obustronne. Najbardziej efektywnie uczymy się, nauczając innych. Wiedza i umiejętności są uporządkowane i ugruntowane. Żeby dobrze nauczyć, trzeba się dobrze do tego przygotować. Kiedy zdolny uczeń uczy swoją koleżankę lub kolegę, dla tego słabszego tworzy się sytuacja komfortowa: mniejszy dystans, łatwość przyznania się, że czegoś się nie rozumie, język bardziej zrozumiały, w konsekwencji naprawdę bardzo dobre rezultaty. A dodatkowo kształtujemy w młodych ludziach postawy proobywatelskie, co może okazać się w długiej perspektywie nawet ważniejsze niż wynik egzaminu zewnętrznego.

Niewątpliwie należy wykorzystywać i rozwijać potencjał uczniów zdolnych zarówno na lekcjach, jak i zajęciach pozalekcyjnych, stawiając przed nimi wyzwania i zachęcając do różnego typu działań. Niektóre z podanych poniżej propozycji mają charakter uniwersalny i mogą być adresowane do wszystkich uczniów, np. rozwijanie kreatywności czy udział w debatach i dyskusjach.

Praca z uczniem zdolnym na lekcjach języka polskiego i zajęciach pozalekcyjnych

- uczeń w roli asystenta nauczyciela (np. „płaszcz eksperta”, „gorące krzesło”), „Gorące krzesło”

Uczeń siada na krześle (krzesło powinno być nietypowe, np. stare, bogato rzeźbione) i staje się bohaterem literackim, postacią historyczną, autorem... Pozostali uczniowie z klasy zadają mu pytania. Technika ta sprawdza się w sytuacji, gdy uczniowie dysponują już określoną wiedzą, czyli na przykład na lekcjach powtórzeniowych.

„Płaszcz eksperta”

Innym wariantem powyższego ćwiczenia jest sytuacja, gdy wybrana osoba zakłada specjalny płaszcz i staje się ekspertem w określonej dziedzinie (np. znawca zagadnienia, rycerstwa średniowiecznego, Wikingów...). Teoretycznie w obu wypadkach można zrezygnować z rekwizytów, wtedy jednak pozbawiamy lekcję tej odrobiny magii, a to swego rodzaju hak pamięciowy, który sprawi, że treści, które pojawią się w trakcie realizacji tego zadania, zostaną lepiej zapamiętane.

- uczeń nauczający słabszych kolegów,
- pisanie artykułów, redagowanie gazetek szkolnych,
- redagowanie kroniki klasowej lub szkolnej,
- debaty, dyskusje („myślone kapelusze”, debata oksfordzka),
- przygotowanie do udziału w konkursach,
- udział w wykładach, seminariach,
- organizacja uroczystości szkolnych, akademii,
- udział w kulturze – popołudniowe wyjścia do kina, teatru, galerii, muzeum,
- tworzenie scenariuszy przedstawień, kręcenie filmów, nagrywanie słuchowisk radiowych,
- przygotowanie pomocy dydaktycznych (np. prezentacji multimedialnych, albumów, plakatów itp.),
- referaty,
- pisanie opowiadań twórczych,
- układanie innych zakończeń do utworów,
- scrable i inne gry dydaktyczne,
- naśladowanie stylu autora, gatunku literackiego,

- wywiady z postaciami literackimi, historycznymi i „rzeczywistymi”, w formie pisemnej lub dyskusji, gdy uczeń wciela się w określoną rolę,
- listy do bohaterów literackich, autorów, naukowców, ekspertów w danej dziedzinie,
- RAFT,
- tworzenie poezji z mapy słów,
- tworzenie limeryków, haiku,
- wydawanie antologii uczniowskich,
- układanie krzyżówek, rebusów, łamigłówek, instrukcji,
- udział, ale także tworzenie pytań i poleceń do quizów i konkursów,
- samodzielne projekty badawcze, np. badanie zainteresowań czytelniczych, muzycznych, itp. uczniów i rodziców,
- ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie, kreatywność.

Rozwijanie kreatywności

Kreatywność to wymyślanie, eksperymentowanie, wzrastanie, ryzykowanie, łamanie zasad, popełnianie błędów i dobra zabawa.

(Mary Lou Cook)

Kreatywność należy rozwijać u wszystkich uczniów, mając świadomość, że wyniki, efekty, i wytwory uczniów będą zróżnicowane. Zasada jest jedna – za każdy pomysł, za każdą propozycję uczeń zostanie pochwalony.

Niestety, zdolności twórcze oraz kreatywność nie są rozwijane w sposób świadomy i zaplanowany. Bardzo często zachowania, za które we wczesnym dzieciństwie dzieci były chwalone, z chwilą rozpoczęcia nauki w szkole przestają być aprobowane. Uczniowie nie są zachęcani do zadawania pytań, wymyślania nowych zabaw i opowiadań, proponowania ciekawych, oryginalnych rozwiązań czy demonstrowania niezależnej postawy wobec innych, bronięcia swoich racji oraz samodzielnego i krytycznego myślenia. Zdarza się także, że dzieci ukrywają przed rówieśnikami swoje twórcze zdolności, by zyskać akceptację w grupie. Cierpi na tym ich naturalny, kreatywny potencjał. Odpowiedź na pytanie, czy warto kształcić zdolności twórcze, wydaje się oczywista. Na dodatek wymaga od nas tego nowa podstawa programowa. Trudniejsza jest odpowiedź na pytanie, jak to zrobić?

Już starożytni wiedzieli, że mądre, dobrze postawione pytanie to połowa sukcesu w nauce. Wiedza rozwija się dzięki stawianiu pytań, a ściślej mówiąc, przez formułowanie problemów i poszukiwanie ich rozwiązań. Błąd niektórych nauczycieli polega nie na tym, że rezygnują ze stawiania pytań, lecz na tym, że zadają ich zbyt dużo. Rekordziści dochodzą do trzystu pytań w ciągu dnia pracy w szkole. Lekcja przypomina wówczas przesłuchanie. Warto mieć na uwadze, że mądrze postawione pytanie skłania do precyzowania problemów i poszukiwania rozwiązań. Sformułowanie kilku kluczowych pytań, które będą dla uczniów wyzwaniem, pokaże im szerszą perspektywę zagadnienia, **pobudzi do samodzielnego myślenia** i poszukiwania odpowiedzi, zachęci do uzasadniania poglądów i nieschematycznego sposobu rozumowania. Jeżeli zależy nam na wychowaniu mądrych i twórczych ludzi, to powinniśmy tak organizować lekcję, by pytania zadawać mogli również – a może przede wszystkim – uczniowie. Wszak, jak powiedział Kenneth Clark, *wielkie umysły przez całe życie zadają kłopotliwe pytania*.

Innym powszechnym wśród nauczycieli błędem jest przekonanie, że geniusz obroni się sam. Nic bardziej błędnego. W wielu wypadkach bardzo zdolne dzieci szybko tracą motywację do nauki, ponieważ wcześniej opanowały większość treści przekazywanych na lekcjach. Dlatego trzeba stawiać przed nimi nowe wyzwania, które – zgodnie z zasadą Lwa Wygotskiego – powinny być na granicy ich możliwości.

Nowa podstawa programowa przedmiotu „język polski” bierze pod uwagę umówione wyżej problemy i wskazuje sposoby ich przezwyciężania. Dokument ten wymienia zadania nauczyciela na II etapie edukacyjnym. Jednym z nich jest *tworzenie sytuacji metodycznych wykorzystujących pasję poznawczą dzieci*³². Wydaje się, że jest to szczególnie istotne w wypadku uczniów szkoły podstawowej, którzy chętniej uczą się poprzez zabawę i z wykorzystaniem elementów rywalizacji (zadania w formie konkursów). Na lekcjach języka polskiego można idealnie połączyć ćwiczenia rozwijające kreatywność z kształceniem umiejętności typowo polonistycznych.

Joy Paul Guilford uważa, że szczególnie ważną rolę w rozwijaniu zdolności twórczych odgrywa kształcenie umiejętności myślenia dywergencyjnego, czyli zakładającego wiele punktów widzenia i obejmującego liczne możliwości rozwiązywania problemu. Jako najważniejsze, podstawowe, wymienia cztery czynniki: płynność słowną, skojarzeniową, ekspresyjną i ideacyjną³³.

³² Podstawa programowa z komentarzami, t. 2. Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum, s. 34.

³³ Za: Z. Pietrański, *Myślenie twórcze*, Warszawa 1969, s. 88.

Na przykład **plynność słowna** polega na wypowiedzianiu lub zapisywaniu w wyznaczonym czasie słów zaczynających się lub kończących określoną literą lub głosek (przyrostki, pierwsze i ostatnie litery, rymy). Umiejętność tę kształcą przede wszystkim ćwiczenia polegające na zabawach słownych. Są to również ćwiczenia, które doskonale bogacą słownictwo.

Ćwiczenie: W każdy nawias wpisz trzyliterowy wyraz, który zakończy pierwsze słowo i rozpocznie drugie.

Przykład: KRA(tka)NINA

STU(...)LINA

I(...)WIEC

Ćwiczenie: Podaj jak najwięcej wyrazów zakończonych na -anie lub -nie.

Ocenianie (punkt e Rozporządzenia)

Wszelkie sprawdzanie i ocenianie, które nie prowadzi do zmian w nauczaniu i uczeniu się, jest pozbawione sensu. (Julian Ochenduszek). Z tych słów wynika jeden ważny wniosek. Istotne jest nie tylko to, by sprawdzić, czego nauczyli się moi uczniowie, ale też zastanowić się i zaplanować, w jaki sposób wykorzystam informacje płynące z analizy ilościowej i jakościowej.

Podstawową zasadą obowiązującą w ocenianiu jest sprawdzanie tego, czego nauczyliśmy. Tryb dokonany jest tu bardzo istotny. Zadania i polecenia muszą być adekwatne do kształconej wiedzy i umiejętności zapisanych w podstawie programowej, a potem w planie nauczania. Warto określić kryteria oceniania, czyli „nacobezu” (na co będę zwracał/-a uwagę). Każdy test, praca klasowa przeprowadzona w klasie, poprzedzone zostaną lekcją powtórzeniową. Na tej lekcji zwrócona zostanie uwaga na te zagadnienia, których umiejętność będzie sprawdzana na teście, zgodnie z zasadą oceniania kształtującego „nacobezu”.

Wszystkie oceny są jawne, uczeń zgodnie z zasadami oceniania kształtującego otrzyma informację zwrotną, czyli komentarz:

- co zrobił dobrze?
- co trzeba poprawić?
- wskazówki, w jaki sposób może poprawić swoją pracę.

Narzędzia, czyli np. testy, będą poprawnie zbudowane i będą w nich występować różnorodne zadania reprezentujące różne kategorie taksonomiczne i poziomy wymagań, czyli zadania będą tak zbudowane, by reprezentować różny stopień trudności i sprawdzać wiedzę (treści, które należy zapamiętać i zrozumieć), a przede wszystkim umiejętności.

Każda praca pisemna (wypracowanie, sprawdzian, test) będzie wyposażona w kartotekę odpowiedzi i sposób punktowania, do którego każdy uczeń będzie miał dostęp i uzyska wyjaśnienie dotyczące kryteriów oceniania³⁴.

Test zawierać będzie model odpowiedzi i schemat punktowania, który uczniowie otrzymają na lekcji analizującej wyniki, by mieli pełną informację, co zrobili dobrze, co źle. Wszystkie zadania, których łatwość okaże się mniejsza niż 75 procent, będą ponownie tłumaczone uczniom. Zadania będą również wyjaśniać uczniowie, którzy je poprawnie wykonali. Pozostałe zadania, o ile będzie taka potrzeba, zostaną wyjaśnione indywidualnie.

Po każdej klasówce przeprowadzona zostanie analiza jakościowa i ilościowa wyników testów, a wyniki wykorzystane zostaną do modyfikacji planu nauczania, szczególnie wtedy, kiedy klasówka obnażyła braki naszych uczniów, ponieważ ocenianie to nie tylko przekazywanie informacji o postępach ucznia, ale również informacja zwrotna dla nauczyciela o efektach jego pracy, o konieczności – w razie niepowodzeń uczniów – modyfikacji jego działań w zakresie doboru treści, metod czy organizacji zajęć.

Systematycznie ocenianie będą różne przejawy aktywności ucznia, np.:

- prace klasowe,
- odpowiedzi ustne,
- prace domowe,
- prace długoterminowe, np. projekty,
- testy,
- sprawdziany,
- dyktanda,
- recytacja prozy i poezji,
- sposób prowadzenia zeszytu,
- udział w konkursie klasowym, szkolnym, międzyszkolnym, przedstawieniu, akademii szkolnej,

³⁴ Przykładowa kartoteka testu w załączniku nr 2.

- różnorodne działania twórcze, w których uczeń wykorzystuje swoje pasje i prezentuje uzdolnienia.

Największą wartość z punktu widzenia badania osiągnięć uczniów mają zadania wieloczynnościowe, np. wypracowania. Wymagają one oceniania wielokryterialnego w zakresie treści (analiza i interpretacja, argumentowanie, spójność i logika wywodu), segmentacji tekstu (trójdzielna kompozycja, akapity), stylu, języka, ortografii i interpunkcji.

Na lekcjach należy nagradzać aktywność i zaangażowanie ucznia. Sytuacje dydaktyczne powinny być tak konstruowane, by umożliwić każdemu uczniowi osiągnięcie sukcesu. Warto dostrzegać nawet najmniejsze postępy ucznia. Każda pochwała, każde zauważenie postępów w nauce mobilizuje uczniów do dalszej nauki. Docenianie postępów w nauce jest bardzo ważne w przypadku tych uczniów, u których zauważyliśmy trudności w uczeniu się. Należy eksponować osiągnięcia indywidualne ucznia, porównując je do stanu poprzedniego, a nie do osiągnięć innych uczniów, szczególnie tych bardziej uzdolnionych.

Bardzo ważnym elementem oceniania jest:

- ocenianie koleżeńskie,
- samoocena,
- ocenianie działań zespołu.

Samoocena, w której to uczeń poddaje refleksji swoje poczynania na lekcji, wspiera zarówno jego rozwój, jak i rozwój nauczycieli, którzy efekty uczniowskiej autorefleksji powinni wykorzystać przy planowaniu kolejnych zajęć. Należy ustalić, co było łatwe, a co sprawiało trudności, czyli być może wymagać będzie powtórnego wytłumaczenia. Warto też sprawdzić, w jakiej atmosferze przebiegała lekcja. Poniżej kilka propozycji.

1. Dokończ zdania.

Po dzisiejszej lekcji:

wiem
 potrafię
 mam problem z
 nie zrozumiałem

2. Dokończ zdania.

Na dzisiejszej lekcji nauczyłem (-łam) się

Na dzisiejszej lekcji nie zrozumiałem (-łam)

3. Odpowiedz na pytania.

Co było najtrudniejsze na dzisiejszej lekcji?

.....

Które zadania były najłatwiejsze?

.....

4. Zapisz dwie rzeczy, które koniecznie trzeba zapamiętać po dzisiejszej lekcji.

.....

.....

5. „Sygnalizacja świetlna”. Uczeń dysponuje kartkami w trzech kolorach: zielony oznacza – opanowałem (-łam) umiejętność, żółty – jestem na dobrej drodze do ich zdobycia, czerwony – nie opanowałem (-łam) umiejętności. Nauczyciel zadaje pytanie dotyczące konkretnych osiągnięć, uczeń, podnosząc kartkę w określonym kolorze, dokonuje samooceny³⁵.

Ewaluacja osiągnięć uczniów odbywa się systematycznie na każdej lekcji, podczas której należy obserwować zarówno indywidualne, jak i grupowe osiągnięcia uczniów. Ocenie podlegają umiejętności polonistyczne, ale i ponadprzedmiotowe, a w szczególności umiejętność współpracy w zespole, planowania i organizowania własnego warsztatu pracy oraz rozwiązywania problemów w twórczy sposób. Poniżej przykładowa propozycja:

Postaw X w odpowiedniej rubryce.

	Często	Czasami	Nigdy
Słuchanie z uwagą innych			
Zadawanie pytań			
Podsuwanie pomysłów			
Prezentowanie efektów pracy grupy			
Pomaganie grupie w podejmowaniu decyzji			

³⁵ Na podstawie P. Black, Ch. Harrisom, *Jak oceniać, aby uczyć*, Warszawa 2006, s. 35.

Ewaluacja programu

Ewaluacja w trakcie realizacji programu (ewaluacja formatywna)

Każde badanie osiągnięć uczniów, zarówno za pomocą testów standaryzowanych, jak i niestandaryzowanych, to swego rodzaju ewaluacja programu, ponieważ za każdym razem będzie ono rzetelnie analizowane. Wyniki testów osiągnięć szkolnych pokazują, które cele programowe zostały zrealizowane w pełni, które częściowo, a które w ogóle nie zostały zrealizowane. W wypadku wyników niesatysfakcjonujących podejmowane będą od razu działania naprawcze (np. ponowna realizacja niektórych treści, zmiana metod i form pracy).

Ewaluacja na koniec etapu kształcenia (ewaluacja sumatywna)

Ewaluacja sumatywna zostanie przeprowadzona na koniec etapu edukacyjnego, czyli na koniec klasy szóstej. Jej zadaniem będzie określenie, jakie zmiany w zakresie wiedzy i umiejętności uczniów zaszły w czasie realizacji programu oraz czy zostały osiągnięte zamierzone cele. W badaniu wykorzystane zostaną ankiety, przeprowadzone wywiady, wiele informacji dostarczy również analiza wytworów uczniów, np. prac klasowych, testów czy projektów. Bardzo istotnym elementem ewaluacji programu będzie analiza wyników egzaminów zewnętrznych. W efekcie przeprowadzonej ewaluacji podejmiemy decyzję, czy program ma być kontynuowany, czy przerwany. Jeżeli kontynuowany, to zdecydujemy, co należy w nim ulepszyć, zmienić.

Bibliografia

- Bowkett S., *Wyobraź sobie, że... Ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie uczniów*, Warszawa 2000.
- Black P., Harrisom Ch, *Jak oceniać, aby uczyć*, Warszawa 2006.
- Chomczyńska-Miliszkievicz M., Pańkowska D., *Polubić szkołę*, Warszawa 1998.
- Fisher R., *Uczymy, jak się uczyć*, Warszawa 1999.
- Gelb M., *Myśleć jak Leonardo da Vinci*, Poznań 1999.
- Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, Poznań 1997.
- Hamer H., *Klucz do efektywnego nauczania*, Warszawa 1997.
- Harmin M., *Duch klasy. Jak motywować uczniów do nauki*, Warszawa 2005.
- Havas H., *Jestem genialny, czyli jak wykorzystać w 100% swój potencjał umysłowy*
- Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, WSiP 1999.
- Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, WSiP 1992.
- Partyka M., *Zdolni, utalentowani, twórczy*, CMPP-P, Warszawa 1999.
- Strzemieczny J., *Dlaczego ocenianie kształtujące?*, „Dyrektor Szkoły” 2005, nr 5, s. 15–18.
- Ulman G., *Motywowanie uczniów w praktyce*, WSiP 2005.

Załącznik nr 1

Praca z tekstem prozatorskim na lekcjach języka polskiego.

30 pomysłów na *Imbryk*

Jeden tekst (*Imbryk* Hansa Christiana Andersena) stał się inspiracją do zaprezentowania 30 pomysłów do wykorzystania na różnych etapach pracy z tekstem. Oczywiście nie chodzi o to, by wszystkie zrealizować przy jednym tekście po kolei. Dysponując dużym wachlarzem metod i technik, musimy wybrać taką, która najlepiej nadaje się do określonego tekstu i najlepiej pozwoli nam zrealizować zamierzony cel. Poniższe propozycje można, odpowiednio modyfikując, wykorzystać przy omawianiu innych tekstów zarówno literackich, jak i popularnonaukowych. Uwagi odautorskie, jak zrealizować podane ćwiczenia, zapisane zostały pochyłym drukiem.

*Bardzo ważny jest dobry początek. Najgorsze, co możemy zrobić uczniom, to tzw. „bierny” start: >>Otwórzcie podręcznik i przeczytajcie tekst Hansa Christiana Andersena Imbryk<<. By zainteresować, obudzić uczniów z letargu, skłonić do zaangażowania, powinno być tak jak u Hitchcocka – najpierw trzęsienie ziemi, a potem jeszcze ciekawiej. Stąd **ćwiczenia na dobry początek, czyli Zanim przeczytasz...**, następnie propozycje odczytania tekstu aktywizujące uczniów – **Aktywne czytanie. Po przeczytaniu** zestaw ćwiczeń i poleceń sprawdzających, czy uczniowie zrozumieli to, co przeczytali. Proponowane zadania mogą być wykonywane indywidualnie, w parach, w grupach bądź zespołowo w klasie. Preferowana forma pracy podana jest w nawiasie.*

Hans Christian Andersen

Imbryk³⁶

(1) Był sobie pewnego razu imbryk do herbaty, dumny z porcelany, z której był zrobiony, dumny ze swej wysmukłej szyi i z dużego ucha. Miał on szyję z przodu, ucho z tyłu i o tym wciąż mówił; nie mówił zaś nigdy o swej pokrywce, która była stłuczona i sklejona, co było wielkim brakiem, a niechętnie mówi się o swych brakach, inni to przecież robią za nas. Filiżanki, garnuszek do śmietanki i cukiernica, cały serwis do herbaty – całe to towarzystwo zwracało uwagę na pęknięcie pokrywki i rozmawiali o tym więcej niż o pięknym uchu i niezwykłej szyi; imbryk do herbaty wiedział o tym dobrze.

³⁶ H.Ch. Andersen, *Baśnie*, Wydawnictwo G & P, Warszawa 2010.

(2) – Znam ich! – mówił sam do siebie. – Znam także dobrze moje wady i uznaję je, na tym właśnie polega moja pokora i skromność; wszyscy mamy wady, ale posiadamy także i zalety.

Filizanki mają uszka, cukiernica ma pokrywkę, a ja mam jedno i drugie, i jeszcze w dodatku coś z przodu, czego oni nie posiadają – szyję, która sprawia, że jestem królem stołu. Cukiernicy i garnuszkowi do śmietanki przypadło w udziale być służebnymi dobrego smaku, ale ja jestem tym szczodrym władcą, rozdaję błogosławieństwo łaknącej ludzkości; w moich wnętrznościach chińskie listeczki rozpuszczają się w gotowanej, pozbawionej smaku wodzie.

(3) Wszystko to mówił imbryk, kiedy był beztroski i młody. Stał na nakrytym stole, podnosiła go w górę delikatna rączka; ale delikatna rączka okazała się niezręczna, imbryk upadł na ziemię, szyjka się stłukła, stłukło się ucho, o pokrywce nie ma co gadać, dość się już o niej mówiło. Imbryk leżał zemdłony na podłodze, wrzątek wyciekał z niego. Spotkał go ciężki cios, ale najsmutniejsze było to, że śmieli się z niego, a nie z niezręcznej dłoni, która go upuściła na ziemię. – Nigdy nie będę się mógł pozbyć tego wspomnienia! – mówił imbryk później, opowiadając dzieje swego życia. – Nazwali mnie inwalidą, postawili w kącie, a na drugi dzień podarowali kobiecie, która zebrała o łyżkę skromnej strawy; zszedłem do rzędu nędzarzy, stałem bez użytku w kącie; ale kiedy tak stałem, zaczęło się dla mnie lepsze życie; jest się czymś jednym, a nagle staje się zupełnie czymś innym.

(4) Napelniono mnie ziemią; dla imbryka znaczy to samo co pogrzeb, lecz do ziemi włożono cebulkę kwiatu, kto ją tam włożył, kto mi ją podarował – nie wiem; ale był to dla mnie dar, wynagrodzenie za chińskie listeczki i wrzątek, za stłuczone ucho i szyję. Cebulka leżała w ziemi, leżała we mnie, stała się moim sercem, moim żywym sercem, a przecież nigdy przedtem nie miałem takiego serca. Wstąpiło we mnie życie i siły; puls bił, cebulka wypuściła pędy; można było pęknać od rozsadzających uczuć i myśli; wyrósł z niej kwiat, patrzałem na niego, dźwigałem go; patrząc na jego piękno, sam zapomniałem o sobie; to prawdziwe błogosławieństwo zapomnieć przez innych o sobie. Kwiat nie dziękował mi za to, nie myślał o mnie; podziwiali go i chwalili. Byłem taki szczęśliwy, że jemu jest dobrze. Pewnego dnia usłyszałem, jak mówiono, że kwiat zasługuje na lepszą doniczkę. Rozbito mnie na dwoje; bolało to okropnie, ale kwiat dostał lepszą doniczkę, a mnie wyrzucono na podwórze, gdzie leżę jako stara skorupa – zostało mi jednak wspomnienie, którego nikt mi nie może wydrzeć.

Zanim przeczytasz

Zadania na rozgrzewkę, na dobry początek, by wprowadzić w tematykę lekcji. Uczeń nie zna jeszcze tekstu. Ćwiczenia mają spowodować chęć poznania (przeczytania) utworów.

W babcinym kredensie

Rozwiąż krzyżówkę.

1. ...pod filiżankę
2. mały talerz
3. do parzenia herbaty
4. w niej znajdziesz supę
5. pojemnik na cukier
6. naczynie podobne w kształcie do spłaszczonej półkuli

P	O	D	S	T	A	W	K	A	
T	A	L	E	R	Z	Y	K		
I	M	B	R	Y	K				
			W	A	Z	A			
C	U	K	I	E	R	N	I	C	A
	M	I	S	K	A				

Wyrazem, który sprawi uczniom najwięcej kłopotów, będzie zapewne imbryk. Sięgniecie do tekstu przyniesie odpowiedź.

Bądź jak Andersen

Przeczytaj poniższe wyrazy i zastanów się, o czym może opowiadać tekst Hansa Christiana Andersena.

imbryk, kwiat, kobieta, skorupy

Zadanie uczniów polega na ułożeniu opowiadania z wykorzystaniem podanych wyżej wyrazów. Po prezentacji przez kilku uczniów swoich wymyślonych opowiadań naturalna stanie się chęć porównania swojej wersji z propozycją Andersena.

Synonimy (indywidualnie)

Po jednokrotnym wysłuchaniu fragmentu tekstu Hansa Christiana Andersena uzupełnij wyrazami wykropkowane miejsca. Jeżeli nie pamiętasz tych wyrazów, wpisz słowa, które pasują do kontekstu. Nie zostawiaj pustych miejsc.

Był sobie pewnego razu imbryk, dumny z porcelany, z której był zrobiony, dumny ze swejszyi i z dużego ucha. Miał on szyję z przodu, ucho z tyłu i o tym wciąż; nie mówił zaś nigdy o pokrywce, która była stłuczona i sklejoną, co było brakiem, a mówi się o swych brakach, inni to przecież robią za nas. Filiżanki, garnuszek do śmietanki i cukiernica, cały do herbaty – całe to towarzystwo zwracało uwagę na pęknięcie pokrywki i rozmawiali o tym więcej niż o uchu i niezwyklej szyi; imbryk do herbaty wiedział o tym dobrze.

Sprawdzenie poprawności wykonania ćwiczenia nie polega tylko na porównaniu odpowiedzi uczniów z propozycjami Andersena, czyli sprawdzeniu, który uczeń ma najlepszą pamięć. Należy poinformować uczniów, że dobra odpowiedź to również taka, w której uczeń podaje propozycję synonimiczną. Każdy wyraz wpisany tak, że zachowany jest sens wypowiedzi, to dobra odpowiedź. Różnorodne propozycje uczniów można zapisywać na tablicy. Tworzymy w ten sposób katalog/listę wyrazów bliskoznacznych, a przez to bogacimy słownictwo, mamy też możliwość zastanowienia się wspólnie z uczniami, które wyrazy najlepiej pasują do tekstu, w jakich sytuacjach przymiotnik lepiej zastąpić zaimkiem.

Antares

Ćwiczenia w oparciu o metodę Antares, opracowaną przez Grażynę Gieldon i Barbarę Romeyko-Hurko na podstawie propozycji Birgid Karlstad. Metodę tę wykorzystuje się przede wszystkim w pracy z dziećmi dyslektycznymi, ale można ją stosować w pracy ze wszystkimi uczniami. Każde ćwiczenie można również stosować osobno.

1. Ułóż wyrazy z rozsypanki sylabowej.

bryk – im
cho – u
ta – her – ba
ce – ny – por – la
rzy – to – stwo – wa

Ćwiczenie jest wykonywane przed przeczytaniem tekstu. Można też zaproponować wersję trudniejszą dla uczniów zdolniejszych.

her – u
cho – im
ty – bryk – ba
ce – ny – rzy – la
por – to – stwo – wa

2. Głośne odczytanie przez nauczyciela fragmentu tekstu (pierwszy akapit). Uczniowie słuchają i klaszczą, gdy usłyszą któryś z wyrazów z ćwiczenia 1.

3. Przeczytaj tekst i wykreśl zbędne wyrazy.

Był sobie pewnego razu imbryk do herbaty, dumny z porcelany, z której był zrobiony/ulepiony, dumny ze swej wysmukłej szyi i z dużego ucha/palucha. Miał on ramię/szyję z przodu, ucho z tyłu i o tym wciąż mówił; nie mówił zaś nigdy o swej pozytywce/pokrywce, która była stłuczona i sklejona, co było wielkim brakiem, a niechętnie/chętnie mówi się o swych brakach, inni to przecież robią za nas. Filiżanki, garnuszek do śmietanki/mleka i cukiernica, cały serwis do herbaty/kawy – całe to towarzystwo zwracało uwagę na pęknięcie pokrywki/pozytywki i rozmawiali o tym więcej niż o brzydkim/pięknym uchu i niezwyklej szyi; imbryk do herbaty/kawy wiedział o tym dobrze.

Przy wykonywaniu trzeciego zadania uczniowie nie mogą zaglądać do tekstu. Po wykonaniu ćwiczenia należy omówić podobieństwa i różnice w kształcie graficznym, brzmieniu i znaczeniu wyrazów.

Aktywne czytanie tekstu

W starszych klasach nauczyciel zazwyczaj prosi uczniów, by samodzielnie przeczytali tekst. A szkoda, bo głośne odczytanie tekstu powoduje jego większe zrozumienie, szczególnie u uczniów słabych. Dlatego dobrze się stanie, gdy nauczyciel bądź inny uczeń głośno tekst odczyta. Wiele wydawnictw dołącza też do swoich podręczników nagrania tekstów w wykonaniu wybitnych aktorów – jest to niewątpliwie świetna inicjatywa, z której warto jak najczęściej korzystać. Z kolei

wiedza na temat multitaskingu, cechy typowej dla naszych uczniów, czyli zdolności (a być może nawet konieczności) do robienia kilku rzeczy jednocześnie, powinna przekonać nas do stosowania jak najczęściej aktywnego czytania, czyli czytania z wykorzystaniem ruchu, efektów dźwiękowych, czy piktogramów.

Policz błędy

Nauczyciel specjalnie odczytuje tekst z błędami. Uczniowie otrzymują kolorowe karteczki i za każdym razem, gdy wyraz brzmi inaczej niż w oryginale, kładą na ten wyraz kolorową karteczkę. Następnie ustalają liczbę popełnionych przez nauczyciela błędów.

Teraz ja

Nauczyciel rozdaje uczniom fragmenty tekstu, który za chwilę odczyta w całości. Zadanie uczniów polega na wstaniu z krzesła, gdy usłyszą fragment tekstu, który mają zapisany na karteczce.

Obie techniki wywodzą się z edukacji wczesnoszkolnej, ale z odpowiednim tekstem można je wykorzystać nawet na poziomie liceum. Szczególnym walorem tych ćwiczeń jest doskonalenie koncentracji.

Ślady twojego myślenia (indywidualnie)

Zapoznaj się z podanymi oznaczeniami. Czytając tekst, stawiaj na marginesie odpowiednie znaki.

X ważne, muszę to zapamiętać

? tego nie rozumiem

– z tym się nie zgadzam

+ myślę podobnie

O! zupełnie inaczej niż dotychczas mi się wydawało³⁷

Technika Ślady twojego myślenia w największym stopniu przydatna jest przy analizie tekstów o charakterze informacyjnym, w którym pojawiają się treści polemiczne. Doskonale kształci umiejętność odróżniania rzeczy ważnych od drugorzędnych, z czym nasi uczniowie mają kłopoty na różnych przedmiotach. Postawienie znaku – (z tym się nie zgadzam) na marginesie

³⁷ Na podstawie propozycji F.P. Robinsona z Ohio State University, [w:] *Nauka aktywnego czytania*, „Gazeta Wyborcza”, 28 września 2004.

strony jest swego rodzaju zaproszeniem do dyskusji. Piktogram O! jest symbolem zmiany, która dokonała się w sposobie myślenia. Po samodzielnym przeczytaniu tekstu przez uczniów i opatrzeniu tego tekstu znakami/piktogramami musimy rzetelnie przeanalizować ich propozycje, zaczynając od? (tego nie rozumiem), potem X (ważne, muszę to zapamiętać). W tym miejscu konieczna jest uwaga, by nie narzucać swojego zdania, zachęcać uczniów do szukania argumentów przemawiających za ich wyborami. Nauczanie jakichkolwiek umiejętności polega na samodzielnym dochodzeniu do rozwiązań. Uczeń, który wskazał jako istotną informację trzeciorzędną, szybciej zrozumie swój błąd, jeżeli nie uda mu się zgromadzić argumentów przemawiających za swoją tezą lub sam się przekona o jałowości podjętej przez siebie próby argumentowania, niż w sytuacji, gdy nauczyciel autorytarnie wskaże mu jego błąd.

Po przeczytaniu

Zacznij od kontekstu

Wyjaśnij znaczenie podanych wyrazów:

imbryk, pokora, szczodrość, inwalida, nędzarz

1. Jeżeli nie znasz odpowiedzi, poproś o wyjaśnienie tego ucznia, który zna znaczenie w/w wyrazów.
2. Nie sięgaj od razu do *Słownika języka polskiego* lub *Słownika wyrazów bliskoznacznych*.
3. Spróbuj przeczytać tekst ponownie. Gdy dojdiesz do wyrazu, który jeszcze jest dla ciebie niezrozumiały, zatrzymaj się i spróbuj wyjaśnić jego znaczenie na podstawie kontekstu.
4. Wyjaśnienia wyrazów, których dalej nie rozumiesz, poszukaj w odpowiednich słownikach.
5. Z każdym wyrazem, którego znaczenie stało się zrozumiałe, ułóż zdanie.

Ten sposób pracy w praktyczny sposób pokazuje schemat dochodzenia do rozwiązania problemu bardzo typowego i częstego, jakim jest nieznanomość znaczenia słów. Ważne, by nie dawać „gotowych rozwiązań”, bo nie zostaną zapamiętane, a nam przecież nie na tym zależy. Zadanie częściowo można wykonać samodzielnie. Wyjątek stanowi polecenie 1. – tu nauczyciel

przewodzący lekcję musi zorientować się, którzy uczniowie znają znaczenie słów i potrafią je wyjaśnić pozostałym uczniom w klasie.

Uczymy się na błędach

W poniższych zdaniach wskaż błędy i popraw je.

Imbryk do herbaty zrobiony był ze szkła.

Pokrywka cukiernicy była stłuczona.

Garnuszek do śmietanki był królem stołu.

Imbryk został podarowany dzieciom z sąsiedztwa.

W imbryk wstąpiło nowe życie, kiedy stał się pudełkiem na klejnoty.

Według tego samego schematu uczniowie mogą ułożyć kolejne zdania zawierające błędy.

Zadaniem pozostałych uczniów będzie ich poprawa.

Prawda czy fałsz

Postaw X w odpowiednim miejscu tabeli.

Lp.	Stwierdzenia	Prawda	Fałsz
1.	Imbryk nie posiadał pokrywki.		
2.	Uszkodzony imbryk został podarowany biednej kobiecie.		
3.	Imbryk został sklejonny i stał się ozdobą kuchni.		

Pamięć i logika

Uszereguj zdania (bez zaglądania do tekstu) według kolejności, w jakiej pojawiają się w opowiadaniu.

- A. Napełniono mnie ziemią.
- B. Cebulka leżała w ziemi, leżała we mnie.
- C. Był sobie pewnego razu imbryk do herbaty.
- D. Delikatna rączka okazała się niezręczna, imbryk upadł na ziemię.
- E. Pewnego dnia usłyszałem, jak mówiono, że kwiat zasługuje na lepszą doniczkę.
- F. Nazwali mnie inwalidą, postawili w kącie.

Cztery w jednym (praca w grupach)

Wypełnijcie tabelki.

Tabela powinna być rozrysowana na dużych kartkach papieru, by w czasie prezentacji efekty pracy grupy mogli przeczytać uczniowie z innych grup. Można też wykorzystać wizualizer. Na postawione do tekstu pytania odpowiadają wskazani przez prezentera uczniowie z innych grup. Propozycje uczniów z trzeciej rubryki można wykorzystać jako pretekst/inspirację do dyskusji. Pierwsza i czwarta rubryka jest taka sama dla wszystkich grup. W drugiej i trzeciej rubryce zmieniają się liczebniki, czyli: drugiego/trzeciego/czwartego akapitu. W szkole podstawowej słowo kontekst można zastąpić wyrażeniem inne utwory o podobnej tematyce.

1. Nowy tytuł dla całości.	2. Trzy pytania dotyczące pierwszego akapitu.
3. Jedno stwierdzenie (prawdziwe lub fałszywe) natury filozoficznej dotyczące pierwszego akapitu.	4. Kontekst.

Przykłady rozwiązań³⁸.

1. Nowy tytuł dla całości <i>Wzloty i upadki, Sens życia, Nowe życie, Drugie życie, Nowa szansa, Drogi życia, Samotność, Pokora, Wspomnienia imbryka, Lepsze życie, Metamorfoza, Niezwykły czajnik, Szczęście, W życiu piękne są tylko chwile, Mądry imbryk, O tym, co w życiu</i>	2. Pytania dotyczące pierwszego akapitu. • Z czego był dumny imbryk? • Jak wyglądał imbryk? • Na jaką wadę imbryka zwrócił uwagę serwis do herbaty? • Co w swoim opisie pomijał imbryk i dlaczego?
---	--

³⁸ Autorami są uczestnicy kursu *Jak efektywnie planować pracę w szkole podstawowej kl. IV–VI w oparciu o nową podstawę programową wychowania ogólnego ze szczególnym uwzględnieniem edukacji polonistycznej – tworzenie własnych programów.*

ważne

Pytania dotyczące drugiego akapitu.

- Co sprawiło, że imbryk czuł się królem stołu?
- Jak sam siebie oceniał imbryk?
- Jakim władcą był imbryk?
- Na czym polegała pokora imbryka?
- Za kogo uważał się imbryk?
- Jakie cechy swojego charakteru wymienia imbryk?
- Jaką funkcję pełniły cukiernica i garnuszek do śmietanki?

Pytania dotyczące trzeciego akapitu.

- Jakie uczucia towarzyszyły imbrykowi, kiedy leżał na ziemi?
- Jak zachowywali się wobec niego inni?
- Co czuł imbryk po stłuczeniu ucha i szyjki?
- Kiedy zaczęło się lepsze życie imbryka?
- Co stało się imbrykowi?
- Jak nazwano imbryk po upadku?
- Dlaczego te wydarzenia pozostało na długo w pamięci imbryka?

Pytania dotyczące czwartego akapitu.

- W co zamieniono imbryk?
- Czym stała się cebulka dla imbryka?
- Czym napełniono imbryk?
- Dlaczego imbryk był szczęśliwy?
- Dlaczego rozbito imbryk?
- Co było źródłem szczęścia dla imbryka?

3. Jedno stwierdzenie (prawdziwe lub fałszywe) natury filozoficznej dotyczące pierwszego akapitu. • W życiu nie jest najważniejszy wygląd. • W życiu nie należy nikogo oceniać po wyglądzie. • Patrz sercem.	4. Kontekst baśnie Andersena <i>Mały Książę</i> <i>Pan Tadeusz, Potop, Opowieść wigilijna</i> Zbigniew Rossa, <i>Czajnik</i>, <i>Muzeum, Stary człowiek i morze, Przepaść, Koncert życzeń, Filiżanki*</i>
Jedno stwierdzenie (prawdziwe lub fałszywe) natury filozoficznej dotyczące drugiego akapitu. • Znaj swoje wady i zalety. • Posiadanie pewnych cech pozwala nam myśleć, że mamy władzę, możemy dominować nad innymi. • Nie jest łatwo dokonać obiektywnej samooceny. • Znając swoje zalety, pamiętaj o własnych wadach!	
Jedno stwierdzenie (prawdziwe lub fałszywe) natury filozoficznej dotyczące trzeciego akapitu. • Nieszczęścia chodzą parami. • Po każdej burzy wschodzi słońce. • Zawsze można odnaleźć światełko w tunelu. • Różne są koleje życia. • Jest się jednym, a nagle staje się zupełnie czymś innym.	

Jedno stwierdzenie (prawdziwe lub fałszywe) natury filozoficznej dotyczące czwartego akapitu.

- Kto uszczęśliwia innych, myśli nie tylko o sobie.
- Póki coś jest piękne, jest potrzebne.
- Warto żyć dla innych.
- Wspomnienia to dar, którego nikt nam nie odbierze.
- W życiu piękne są tylko chwile.
- Nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło.

W zadaniu Cztery w jednym jedno z poleceń dotyczy układania pytań do tekstu. Dobrze postawione pytanie to połowa sukcesu w nauce – wiedza rozwija się dzięki stawianiu pytań. Dlatego tak ważne jest, by uczniowie samodzielnie układali pytania do tekstu. W tworzeniu pytań może pomóc wierszyk, którego autorem jest Rudyard Kipling³⁹, którego warto nauczyć się na pamięć:

*Sześciu przyjaciół człowiek ma.
Dzięki nim wie, co wie.
Zwą się: Co i Jak,
Dlaczego, Kiedy
Kto i Gdzie.*

Zaimkowe pytania

Ułóż sześć pytań do tekstu, z których każde zaczyna się od zaimka wymienionego w wierszyku Kiplinga.

Pytanie – odpowiedź

Uzupełnij tabelę, dopisując brakujące pytania lub odpowiedzi.

Pytanie	Odpowiedź
	Imbryk dumny był z tego, że ma smukłą szyję, duże ucho i z tego, że został zrobiony z porcelany.
	Pokrywka była stłuczona i sklejona.

³⁹ G. Dryden, J. Vos, *Rewolucja w uczeniu*, Poznań 2000, s. 154.

O czym niechętnie każdy z nas rozmawia?	
Dlaczego imbryk uważał, że jest królem stołu?	
	Pewnego dnia imbryk spadł na podłogę, stłukł się szyjką i ucho.
Co się stało z imbrykiem po tym, jak został uszkodzony?	
Co według imbryka jest ważne w życiu?	

Pięć pytań

1. Ułóż pięć pytań związanych z tekstem opowiadania.
2. Zapisz każde z nich na osobnej kartce. Każdą karteczkę podpisz swoim imieniem i nazwiskiem.
3. Wrzuć pytania do pudełka. Podobnie powinni postąpić pozostali uczniowie w klasie.
4. Każdy uczeń po kolei losuje jedno pytanie. Jeżeli bez zaglądania do tekstu odpowie poprawnie, pozostaje w grze, jeżeli odpowie błędnie, odpada.
5. Odpada również ten uczeń, który błędnie sformułował pytanie.
6. Wygrywa ten, kto do końca utrzymał się w grze.

Teoretycznie można by poprzestać na pierwszym poleceniu. Ćwiczenie stanie się dla uczniów dużo bardziej atrakcyjne, gdy wprowadzimy element zabawy i konkursu. Pamiętajmy o nagrodach (nie zawsze muszą to być oceny). Jeżeli już koniecznie chcemy uprościć zadanie, proponuję zrobić to w sposób podany w zadaniu „Trzy pytania”.

Trzy pytania

1. Ułóż i zapisz na kartce trzy pytania (np. do opowiadania, konkretnego tematu, zagadnienia).
2. Nauczyciel zbiera kartki, tasuje je i ponownie rozdaje uczniom.
3. Ochotnicy bądź wyznaczeni przez nauczyciela uczniowie czytają pytania i na nie odpowiadają.

Na zakończenie

IPW (Inny punkt widzenia)

Wybierz jednego bohatera świata przedstawionego z baśni Andersena i przedstaw historię z jego perspektywy.

cukierniczka, biedna kobieta, kwiat

CDN (Ciąg dalszy nastąpi)

Opowiedz dalszy ciąg historii imbryka.

Porozmawiaj z...

Przeprowadź fikcyjny wywiad z imbrykiem.

Jestem...

Wciel się w dowolną postać z baśni Andersena *Imbryk* i odpowiedz na pytania:

1. Kim jesteś?
2. Czynność – Co teraz robisz?
3. Przyczyna – Dlaczego to robisz?
4. Motywacja – W jakim celu to robisz? Co chcesz osiągnąć?
5. Modele (wzory postępowania) – Skąd wiesz, że takie zachowanie jest odpowiednie?
6. Filozofia – Jaka jest twoja filozofia życiowa?⁴⁰

RAFT

Ćwiczenie kształci pisownię różnych form wypowiedzi. Zadanie uczniów polega na przyjęciu określonej roli (np. Imbryka, Cukiernicy, Kwiatu) i napisaniu tekstu adresowanego do konkretnej osoby lub przedmiotu w określonej formie i na określony temat.

Rola	Adresat	Forma	Treść
------	---------	-------	-------

⁴⁰ Pytania dramowe wg Dorothy Heathcote.

Imbryk	Uczniowie klasy	Zaproszenie	Zaproszenie na herbatkę
Imbryk	Gospodyni	Prośba	Niewyrzucanie na śmietnik
Cukiernica	Garnuszek do śmietanki	Dialog	Zachowanie przy stole
Imbryk	Woda	Przepis	Parzenie herbaty
Kwiat	Imbryk	Podziękowanie	Umożliwienie zakwitnięcia
Cukiernica	Redaktor gazety	Opis wydarzeń w liście	Wypadek imbryka

Ćwiczenia za zakończenie cyklu lekcji

Biograficzna krzyżówka

Ułóż krzyżówkę, której rozwiązaniem będzie imię i nazwisko bohatera literackiego. Hasła powinny dotyczyć wydarzeń związanych z bohaterem.

Literacki bigos

Napisz opowiadanie, w którym pojawią się bohaterowie wszystkich omawianych w tym roku lektur.

Kim jestem

1. Nauczyciel przygotowuje kartki z tytułami większych utworów omówionych w danym roku szkolnym (lub w określonym etapie edukacyjnym), imionami i nazwiskami autorów oraz nazwami bohaterów.
2. Kartek powinno być tyle, ilu uczniów w klasie.
3. Potasowane kartki przyczepia się do pleców uczestników.
4. Każdy uczeń próbuje odgadnąć, kim jest, zadając innym pytania tak sformułowane, by odpowiedź była jednoznaczna: tak lub nie.

5. Kiedy uczeń odgadnie, kim jest, prowadzący przypina mu kartkę z przodu, a uczeń może dalej chodzić i pomagać innym.

Wywiad z autorem

1. Podzielcie się na pięć grup.
2. Każda grupa losuje jedno nazwisko spośród wymienionych niżej pisarzy.

Imię i nazwisko autora
Ignacy Krasicki
Julian Tuwim
Jan Brzechwa
Hans Christian Andersen
Lucy Maud Montgomery

3. Znajdźcie w podręczniku notki o tych autorach, przypomnijcie sobie ich utwory.
4. Wyobraźcie sobie, że macie możliwość spotkania z nimi.
5. Wymyślcie przynajmniej pięć pytań, które moglibyście zadać wylosowanemu przez was pisarzowi.

Ćwiczenie nie tylko utrwała wiedzę na temat przeczytanych teksów i ich autorów, ale doskonali umiejętność formułowania i zadawania pytań oraz logicznego myślenia.

Co łączy?

Anię z Zielonego Wzgórza i Pinokia?

Przekład intersemiotyczny

Wybierz jedną z przygód bohatera literackiego (np. Tomka Wilmowskiego, Stasia, Nel, Pana Samochodzika) i przestaw ją w dowolnej formie.

Przykładowe formy: rysunek, komiks, scenopis/fragment filmu, fotoopowieść.

Fotoopowieść

Dokonaj adaptacji w formie fotoopowieści wybranego fragmentu lektury. Członkowie grupy wcielą się w wybranych bohaterów. Zdjęcia opatrz wypowiedziami w dymkach i objaśnieniami narratora.

Tworzenie własnych tekstów prozatorskich

Jesteśmy pisarzami (w grupach)

Wariant 1.

Jesteście pisarzami. Wydawnictwo zaproponowało Wam napisanie baśni. W zależności od literki, którą wylosowaliście, w Waszej baśni muszą się pojawić określone motywy:

- A. zła macocha, latający dywan
- B. wędrowka, mówiące zwierzę
- C. stuletni sen, czarnoksiężnik
- D. smok, czapka-niewidka
- E. wróżka, cudowne buty.

1. Rozpocznijcie od nadania tytułu.
2. Na napisanie swojego fragmentu macie 10 minut, potem przekazujecie swoją pracę następnej grupie (zgodnie z ruchem wskazówek zegara).
3. Przeczytajcie to, co napisali Wasi koledzy. Kontynuujcie pisanie dzieła otrzymanego od sąsiedniej grupy. Następnie po 10 minutach przekazcie kartkę dalej.
4. Gdy dotrze do Was tekst, od którego zaczynaliście, napiszcie zakończenie utworu.
5. Na koniec zaprezentujcie swoją baśń pozostałym grupom.

Wariant 2. (kółko polonistyczne)

Jesteście pisarzami. Wydawnictwo zaproponowało Wam napisanie różnych rodzajów opowiadań. W zależności od literki, którą wylosowaliście, jesteście autorami:

- A. opowiadania fantastyczno-naukowego
- B. opowiadania o tematyce przygodowo-podróżniczej
- C. opowiadania fantasy
- D. opowiadania o tematyce obyczajowej

E. opowiadania o tematyce historycznej.

Wariant 3.

Jesteście pisarzami. Wydawnictwo zaproponowało Wam napisanie różnych rodzajów tekstów. W zależności od literki, którą wylosowaliście, jesteście autorami:

- A. baśni
- B. legendy
- C. mitu
- D. opowiadania o tematyce współczesnej
- E. opowiadania o tematyce historycznej.

Test diagnozujący po trzeciej klasie szkoły podstawowej

Przeczytaj uważnie teksty i polecenia. Rozwiązania zapisz w wyznaczonych miejscach. W zadaniach do wyboru tylko jedna odpowiedź jest poprawna.

Tekst do zadań od 1. do 5.

Przez wakacje szkoła właściwie się nie zmieniła. Wszystko było takie samo, ale jakby jednocześnie inne. Mury te same, ulubiony pies Dryndalskiego, Klejnot, też ten sam. Może tylko trochę chudszy. Nie miał go po prostu kto dożywiać na przerwach. Za to ściany pięknie odmalowane. Zniknęło pod farbą to i owo. Choćby ten napis w ubikacji: „Ulęgałka jest głupi”. Wszędzie też było dużo miejsca. Puste miejsce w gazetce szkolnej, puste miejsce na tablicy najlepszych uczniów.

„Co też mnie czeka w tym roku?” – zastanawiał się Jaś.

Przymknął oczy i ujrzał najpierw siebie na tablicy, potem w gazetce. Same duże zdjęcia. Prymus! Przodownik! Kiedy otworzył oczy, zobaczył Ulęgałkę. Ulęgałka stał obok i studiował Kodeks Ucznia.

– Mam poważne wątpliwości dotyczące czterech punktów... i kilkunastu paragrafów – powiedział do Jasia.

„Chyba nie dam rady prześcignąć Ulęgałki. Muszę spróbować inaczej... Ale jak?” – pomyślał Kowalski.

– Kowalski! Zaraz lekcja – krzyknął Ulęgałka zobaczywszy, że Jaś znów zaczyna patrzeć rozmarzony w okno korytarza.

Jaś obrócił się niechętnie. Właśnie w tym momencie zobaczył siebie jako sportowego mistrza szkoły. „Trzeba się będzie nad tym zastanowić” – pomyślał i powlókł się do klasy.

Sławomir Grabowski, Marek Nejman, Kowalski, *do tablicy!*

Zadanie 1. (0–1)

Akcja opowiadania dzieje się:

- A. w czerwcu,
- B. w lipcu,
- C. w sierpniu,
- D. we wrześniu.

Zadanie 2. (0–1)

Klejnot to pies:

- A. Dryndalskiego,
- B. Ulęgałki,
- C. Jasia,
- D. Kowalskiego.

Zadanie 3. (0–1)

Rozmowa Jasia i Ulęgałki odbyła się:

- A. przed szkołą,
- B. w klasie,
- C. w szatni,
- D. na szkolnym korytarzu.

Zadanie 4. (0–2)

Postaw X w odpowiednim miejscu tabelki.

		Prawda	Falsz
1.	Przez wakacje szkoła została odmalowana.		
2.	W ubiegłym roku szkolnym najlepszym uczniem był Jaś.		
3.	Ułęgalka studiował „Regulamin Klasy”.		

Zadanie 5. (0–3)

Napisz, o czym marzył Jasiu i dzięki jakim dwóm osiągnięciom chciał te marzenia spełnić.

.....

.....

Zadanie 6. (0–3)

Uzupełnij tabelkę.

Wyraz	Liczba liter	Liczba głosek	Liczba sylab
chudszy			
wszędzie			

Tekst do zadań od 7.do 10.

Choć wczoraj było tu cicho,
dziś miły gwar jest przed szkołą.
Wróciły dzieci z wakacji
i rozprawiają wesoło.

Opowiadają przygody.
O, nie brak było ich latem!
I pokazują pamiątki,
zbiory naprawdę bogate.

Jola ma sto muszelek,
a każda prawie jest inna,
Basia przywiozła słonko,
które lśni złotem w bursztyrach.

Jaś ma góralską ciupagę,
Staś – portret z kudłatym misiem.
– A co ty Krysiu przywiozłaś? –
pytają dzieci Krysię.

Zarumieniła się Krysia.

– Nie mam muszelki, bursztynu.
Mam za to adres Grażynki
i przyjaźń wielką, jedyną.

Będziemy do siebie pisać,
będziemy wspominać morze.
I to jest moja pamiątka,
którą z wakacji przywożę.

Czesław Janczarski, *Pamiątka z wakacji*

Zadanie 7. (0–1)

Przed szkołą jest wesoło, ponieważ:

- A. dzieci jadą na wycieczkę,
- B. dzieci jadą na wakacje,
- C. dzieci wróciły z wakacji,
- D. rozpoczęły się ferie.

Zadania 8. (0–2)

Połącz w pary:

1. Jola	A. góralska ciupaga
2. Jaś	B. sto muszelek
3. Staś	C. adres Grażynki
4. Krysia	D. portret z misiem

Zadanie 9 (0–2)

Co robią dzieci, o których mowa w wierszu, przed szkołą? Ułóż zdanie, w którym wymienisz dwie czynności.

.....
.....

Zadanie 10. (0–1)

Czyja pamiątka różniła się od pozostałych?

.....

Zadanie 11. (0–2)

Imiona dzieci występujących w wierszu zapisz w kolejności alfabetycznej.

.....
.....

Zadanie 12. (0–1)

Chcesz dowiedzieć się więcej na temat znaczenia wyrazu „ciupaga”. Gdzie poszukasz informacji?:

- A. W słowniku ortograficznym,

- B. W słowniku języka polskiego,
- C. W Encyklopedii sportu,
- D. W atlasie geograficznym.

Zadanie 13.(0–1)

Rozwiń zdanie.

Bartek czyta.

.....

Zadanie 14. (0–2)

Określ rodzaje zdań.

A co ty Krysiu przywiozłaś? – zdanie

Zarumieniła się Krysia. – zdanie

Zadanie 15. (0–6)

Przynajmniej w pięciu zdaniach opisz swoją najpiękniejszą pamiątkę (może być wymyślona) przywiezioną z wakacji.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Numer zadania	Poprawna odpowiedź	Punktacja	Kryteria przyznawania punktów	Zapisy z PP												
1.	D	0–1		2b												
2.	A	0–1		1b												
3.	D	0–1		1c												
4.	prawda, fałsz, fałsz	0–2	trzy poprawne odpowiedzi – 2 p. dwie poprawne odpowiedzi – 1 p.	1b												
5.	Np. Jasiu marzył o tym, by jego zdjęcie znalazło się na tablicy i w gazecie. Mogło się to spełnić pod warunkiem, że zostanie najlepszym uczniem w szkole lub sportowym mistrzem szkoły.	0–3	Nazwanie marzeń Jasia – 1 p. Uzasadnienie, podanie dwóch warunków – 1 p. Poprawność językowa, ortograficzna i interpunkcyjna (dopuszczalny jeden błąd interpunkcyjny) – 1 p.	3a 3c 3f												
6.	<table><tr><td>Wyraz</td><td>Liczba liter</td><td>Liczba głosek</td><td>Liczba sylab</td></tr><tr><td>Chudszy</td><td>7</td><td>5</td><td>2</td></tr><tr><td>Wszędzie</td><td>8</td><td>5</td><td>2</td></tr></table>	Wyraz	Liczba liter	Liczba głosek	Liczba sylab	Chudszy	7	5	2	Wszędzie	8	5	2	0–3	sześć poprawnych odpowiedzi – 3 p. pięć poprawnych odpowiedzi – 2 p. cztery poprawne odpowiedzi – 1 p.	3e
Wyraz	Liczba liter	Liczba głosek	Liczba sylab													
Chudszy	7	5	2													
Wszędzie	8	5	2													
7.	C	0–1		1b												
8.	1–B, 2–A, 3–D, 4–C	0–2	cztery poprawne odpowiedzi – 2 p. trzy poprawne odpowiedzi – 1 p.	2b												
9.	Np. Dzieci rozmawiają wesoło i opowiadają o pamiątkach przywiezionych z wakacji.	0–2	za każdą poprawnie podaną w zdaniu czynność – 1 p.	3a 3c												
10.	Krysia			1c												
11.	Basia, Grażynka, Jaś, Jola, Krysia, Staś	0–2	wszystkie imiona zapisane poprawnie – 2 p. 4–5 imion zapisanych poprawnie – 1 p.	1c												
12.	B	0–1		1c												
13.	Np. Bartek czyta ciekawą książkę.	0–1	wystarczy jedno określenie – 1 p.	3c												
14.	pytające, oznajmujące	0–2	za każdy poprawnie określony rodzaj zdania – 1 p.	3d												

Przykładowe kryteria oceniania.

Zaproszenie

	Kryteria oceniania Uczeń:	Sposób punktowania
1.	Pisze zwięźle na temat.	0–1
2.	Umieszcza w zaproszeniu informacje właściwe dla tej formy wypowiedzi (miejsce, termin, cel, kto zaprasza i kogo).	0–2 Pięć poprawnych informacji – 2 p. Cztery poprawne informacje – 1 p.
3.	Pisze tekst poprawny po względem językowym, ortograficznym i interpunkcyjnym (dopuszczalny jeden błąd interpunkcyjny).	0–1

List

LP	Kryteria oceniania Uczeń:	Sposób punktowania
1.	Pisze tekst zgodny z tematem.	0–1
2.	Stosuje formę listu (niezbędne wyróżniki: w prawym górnym rogu nazwa miejscowości i data, zwroty do adresata, formuła pożegnania na końcu listu, podpis).	0–3 Pięć poprawnych informacji – 3 p. Cztery poprawne informacje – 2 p. Trzy poprawne informacje – 1 p.
3.	Pisze tekst spójny (wypowiedź nie jest chaotyczna). Stosuje akapity.	0–1
4.	Pisze jasno, stosuje bogate słownictwo.	0–1
5.	Pisze tekst poprawny po względem	0–1

	językowym (dopuszczalne trzy błędy językowe).	
6.	Pisze tekst poprawny po względem ortograficznym (dopuszczane dwa błędy ortograficzne).	0–1
7.	Pisze tekst poprawny po względem interpunkcyjnym (dopuszczalne trzy błędy interpunkcyjne).	0–1

Nie ma jednego stałego schematu oceniania. Powyższa punktacja to przykład, który zostanie zastosowany, gdy list lub zaproszenie będzie tylko jednym z kilku lub kilkunastu zadań testu. Gdy będziemy sprawdzać tylko umiejętność tworzenia określonej formy wypowiedzi, tych punktów do zdobycia może być więcej (np. 5 w drugiej kolumnie listu).

Załącznik nr 3

Mam wszystko?

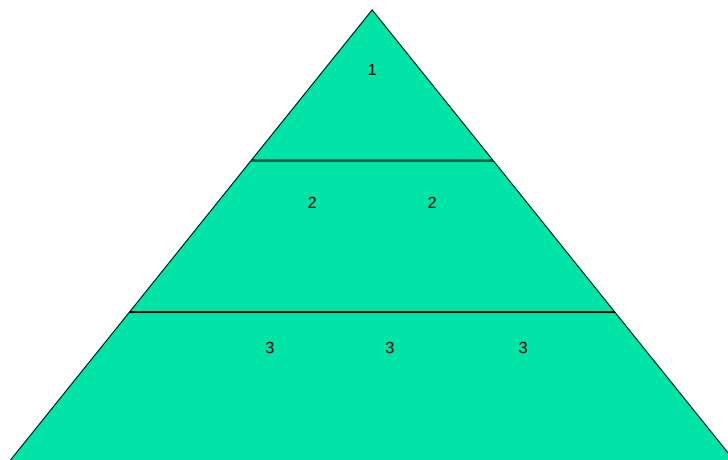
To propozycja lekcji biblioterapeutycznej w oparciu o fragment opowiadania Anny Onichimowskiej *Mam wszystko* z książki *Najwyższa góra świata*.

Przebieg zajęć

1. Ćwiczenie na dobry początek.

Karta pracy

Wpisz do piramidy wartości podane niżej pojęcia. Najwyżej umieść tę wartość, którą cenisz najbardziej.

- UCZCIWOŚĆ
- BOGACTWO
- SŁAWA
- AKCEPTACJA OTOCZENIA
- URODA
- PRACOWITOŚĆ

2. Wybrani uczniowie prezentują swoje piramidy. Następnie wszyscy podchodzą do tablicy, na której wywieszona jest plansza z pojęciami zapisanymi powyżej, i przyklejają czerwoną „cenkę” przy nazwie wartości, którą umieścili na szczycie piramidy. Nie komentujemy wyników, planszę zdejmujemy z tablicy.
3. Nauczyciel odczytuje tekst Anny Onichimowskiej *Mam wszystko*.

Anna Onichimowska

Mam wszystko

Fragment książki *Najwyższa góra świata*

To był naprawdę śliczny poranek. Na niebieskim niebie wisiała samotna, różowa chmurka, jesienne liście złociły się w słońcu i Basia zauważyła przez okno, że dziewczynki biegają na podwórku bez sweterków.

– Babciu, lato wróciło! – ucieszyła się, biegnąc do kuchni. – Założę dzisiaj moją nową sukienkę, dobrze? I białe buciki. Nie będzie mi za zimno.

– Zgodna. – Babcia pogłaskała Basię po czuprynce. – Szykuj się szybko, a ja przygotuję śniadanie. Pójdziemy do parku.

– Weźmiemy Weronikę? – upewniła się Basia.

– Jeśli chcesz, oczywiście – przytaknęła babcia [...].

Nie minęła godzina, gdy – najedzone i w dobrych humorach – jechały tramwajem w stronę parku.

– Tylko pamiętaj, Basiu – mówiła babcia, siedząc naprzeciwko wnuczki – żebym nie musiała się za ciebie wstydzić. Jeśli ktoś będzie chciał się pobawić Weroniką...

– A kupisz mi, babciu, loda? – przerwała Basia.

– Jeśli będą – westchnęła babcia. – Szykuj się, wysiadamy na następnym. W parku, kiedy już znalazły ławkę w zacisznym i pełnym słońca miejscu, babcia – jak zwykle – wyjęła robótkę. Ciągle jeszcze nie udało jej się skończyć czapki na urodziny córki.

– Zobacz – zwróciła uwagę Basi na stojącą nie opodal ławkę. Tamta dziewczynka też jest sama. Tak jak ty.

– Ja jestem z tobą...

– Ona też jest z jakaś panią – uśmiechnęła się babcia. – Ale też nie ma z kim się bawić. I też ma wózek...

– Brzydki – wzruszyła ramionami Basia.

Babcia spojrzała na nią z niechęcią.

– Podejdź do niej i pozwól się pobawić Weroniką – powiedziała. A po chwili, widząc, że Basia udaje, że nie słyszy, dodała z naciskiem: – Zrób, o co cię proszę.

– Ale dlaczego? – próbowała jeszcze droczyć się dziewczynka, lecz napotkawszy twardy wzrok babci, skierowała się wolnym krokiem w stronę nieznajomej.

– Nazywam się Basia, a ty? – przedstawiła się, zerkając spod oka w kierunku babci.

– A ja Agnieszka – powiedziała dziewczynka. Miała cichy, trochę nieśmiały głos i długą, wpadającą do oczu, ciemną grzywkę. [...]

Basia przyglądała się uważnie nowej koleżance, a potem zajrzała do jej wózka. Mało co było widać. Twarz lalki oceniała wiklinowa buda, a poza tym była przykryta aż po czubek nosa kołderką w kwiatki.

– Ona nazywa się Magda – wyjaśniła Agnieszka.

– A moja Weronika. Jak chcesz, możesz ją wziąć na chwilę na ręce – odpowiedziała Basia. Ciekawe, czy babcia słyszała, przemknęło jej przez głowę, ale babcia spokojnie robiła na drutach, tylko od czasu do czasu zerkając w stronę dziewczynek. – No, dlaczego nie bierzesz? – dodała, na wszelki wypadek trochę głośniejsze.

– Nie, dziękuję – pokręciła głową Agnieszka, pochylając się nad swoim wózkiem.

Basia wyciągnęła Weronikę z wózka i podstawiała Agnieszce pod sam nos.

– Zobacz, jaka piękna. I jaką ma suknię. Posłuchaj, jak mówi – chwaliła lalkę, przechylając ją rytmicznie w tył i w przód. Przy każdym pochyleniu lalka powtarzała melodyjnie: „mama, mama”. – No, masz – wyciągnęła w stronę dziewczynki ręce trzymające Weronikę.

– Moja Magda jest chora – powiedziała Agnieszka, nie zwracając uwagi na Weronikę. – Nie powinna wychodzić spod kołdry. Ona miała wypadek.

– Jak to? – zainteresowała się Basia, wkładając na powrót Weronikę do wózka.

– Napadł na nią Pucek.

– A kto to jest? – spytała Basia.

– Mój pies – westchnęła smutno dziewczynka.

– To po co go masz? – zdziwiła się Basia. – żeby ci psuł zabawki? Ja nie lubię psów. Jeden to prawie podarł mi sukienkę. Pokaż, co jej jest? – Pochyliła się nad wiklinowym wózkiem, ściągając gwałtownie kwiecistą kołderkę.

– Oj, nie odsłaniaj, nie! – Agnieszka próbowała zabrać Basi kołderkę.

– Ale okropna lalka! – śmiała się Basia. – Okropna! Bez nóg! Wyrzuć ją na śmietnik! Po co ci taka? Nie masz innej? Jak nie masz, to ja ci mogę dać. Jest już stara i nigdy jej nie lubiłam, ale ma wszystko: ręce i nogi, i nawet włosy.

W okrągłych oczach Agnieszki zakręciły się łzy.

– Sama jesteś okropna – szepnęła. – I twoja Weronika też jest okropna – powiedziała łamiącym się głosem i zanim Basia zdążyła drgnąć, chwyciła Weronikę za falbaniastą sukienkę i pacnęła nią o ziemię.

– Ojej! Ojej! Ojej! – krzyczała Basia. – Weronika! Coś ty zrobiła! Popatrz! Coś ty zrobiła! – krzyczała wciąż, oglądając lalkę. – Jedno oko jej się teraz nie zamyka i... – bezskutecznie przechylała Weronikę – no tak, przestała mówić! Ja ci pokażę! – wrzasnęła, chwytając koleżankę za grzywkę.

– Dziewczynki! Dziewczynki! – wołała babcia, biegnąc w ich kierunku. Za nią toczył się na coraz dłuższej nitce przyczepiony do robótki kłębek

– A tego twojego potwora... – ciągnęła Basia i nie zwracając uwagi na babcię, chwyciła za głowę kaleką lalkę.

– Co się tu dzieje? – Trzęsącymi się rękoma babcia rozdzielała dziewczynki.

– Uspokójcie się, no, uspokójcie... – Upuściła robótkę, trzymając z jednej strony Basię, z drugiej Agnieszkę.

– Ona zniszczyła moja lalkę! – krzyczała Basia. – Zobacz, babciu, zobacz – pokazywała Weronikę. – I oko, i nie mówi. I sukienka, zobacz, naddarta... Babciu!

– Dlaczego płaczesz? – spytała babcia, pochylając się nad łkającą wciąż Agnieszką.

– Moja lalka miała wypadek... – zaczęła, pochlipując, Agnieszka – bo Pucek zjadł jej nogi... To ona powiedziała, żebym ją, Magdę, na śmietnik... żeby wyrzucić... Przez chwilę milczała, zmagając się z dławiącymi ją łzami. – A potem jeszcze... że to potwór... Proszę pani, ja nie chciałam tej jej lalce niczego zrobić, ale... – I znów się rozplakała.

– Basiu, masz ją natychmiast przeprosić. – Głos babci trząsł się ze zdenerwowania.

– Ja?! To przecież ona zepsuła moją lalkę. Moją najładniejszą lalkę. Najnowszą! Teraz mi musicie kupić nową. – Spojrzała w pociemniałe od gniewu oczy babci i dodała: – A może mówiłam nieprawdę, co? Może to nie jest straszdyło? No, zobacz do jej wózka! Tylko zobacz!

– Czy ty naprawdę nic nie rozumiesz? – spytała babcia. Głos miała cichy i bardzo smutny. – Nic nie czujesz? Dla niej ta lalka jest najpiękniejsza na świecie. I nie zamieniłaby jej na żadną inną. Prawda? – popatrzyła w ciągle mokre od łez oczy Agnieszki. Dziewczynka pokiwała głową.

– Ja nawet jej mówiłam, że jej dam swoją, taką, co jej nie lubię... – wzruszyła ramionami Basia.

– Nic dziwnego, że jesteś sama. – Babcia zbierała z ziemi porozrzucaną, wytyłaną w piachu robótkę. – Że nie możesz się z nikim zaprzyjaźnić. A wiesz dlaczego? – podniosła wzrok na wnuczkę. – Bo ty nikogo nie lubisz. Tylko siebie.

– A właśnie, że nie! – oburzyła się Basia. – Lubię moje zabawki. Ale... jak są nowe. Czyste i ładne. A nikogo nie potrzebuję. Żadnych koleżanek. Mam wszystko, co chcę. I już. [...]

W tym momencie należy zakończyć czytanie. Fragment poniższy można wykorzystać jako głos w dyskusji, ale dopiero w momencie, gdy uczniowie sami sformułują podobne wnioski.

W drodze do domu nie odzywały się do siebie. Basia chciała przypomnieć, że miała dostać loda, ale twarz babci była zimna i oschła.

– Nawet jej nie przeprosiłaś – powiedziała z żalem, kiedy już znalazły się w domu. – Tylko ci się wydaje, że masz wszystko. Jesteś okropnie biedna. Okropnie.

– Dlaczego? – spytała Basia, wyjmując z wózka wytrzeszczającą nieruchome oko Weronikę.

– Bo nikogo nie kochasz. Ani niczego. Nie rozumiesz, że wszystko bardziej cieszy, jeśli się można tym podzielić. Ciężko być samemu... – babcia westchnęła smutno i popatrzyła uważnie na wnuczkę.

Basia spuściła oczy i miętoszyła w dłoniach falbankę sukienki.

– Pójdę się pobawić – powiedziała cicho i poszła do swojego pokoju.

Bardzo często dla uwypuklenia wymowy tekstu i lepszego oddziaływania na emocje warto w tekście literackim dokonać skrótów. Opowiadanie Onichimowskiej zostało skrócone dla potrzeb tekstu podręcznikowego. Dodatkowo usunęłam ostatni akapit tekstu (od słów: I już...). Niezwykle ważny jest też sposób czytania nauczyciela, jego zaangażowanie, tembr głosu, emocje...

4. Rozmowę z uczniami nauczyciel zaczyna się od pierwszych wrażeń, uczuć, które im towarzyszyły w trakcie słuchania opowiadania.

Zajęć biblioterapeutycznych z założenia nie można przeprowadzić według gotowego scenariusza. Nauczyciel powinien podążać za tokiem rozmowy, dać się wypowiedzieć uczniom. Warto przygotować sobie kilka pytań, ale nie ma przymusu, by koniecznie je zadać, na dodatek w określonej kolejności. Nauczyciel nie ocenia wypowiedzi uczniów. Jeżeli wypowiedź jest kontrowersyjna, zamiast: nie masz racji, lepiej zapytać: czy ktoś się nie zgadza z wypowiedzią X? Zajęcia te nie mogą mieć charakteru pytanie – odpowiedź.

Poniżej kilkanaście pytań. Kolejność jest przypadkowa, wykorzystując je na zajęciach, należy dokonać wyboru, nie zadawać wszystkich. Pytania, które zaczynają się od czy, uczeń powinien uzasadnić.

Pytania:

- Dlaczego doszło do kłótni między dziewczynkami?
- Jaki jest stosunek Agnieszki do psa/lalki?
- Dlaczego lubimy stare i zniszczone zabawki?
- Dlaczego dla Agnieszki lalka była taka ważna?

- Dlaczego Agnieszka nie chciała pokazać swojej lalki?
- W jaki sposób pocieszyłbyś Agnieszkę?
- Jakie są konsekwencje stylu życia Basi?
- Dlaczego Basia nie ma przyjaciół?
- Co poradziłbyś Basi, aby zyskała przyjaciół?
- Co jest dla Basi szczególnie ważne?
- Czego babcia oczekiwała od Basi?
- Czy babci podobało się zachowanie wnuczki?
- Czy babcia lubi Basię?
- Dlaczego babcia kazała wnuczce przeprosić Agnieszkę?
- Czy Basia powinna dostać nową lalkę?
- Co nie podobało wam się w zachowaniu Basi?
- Jakie mogą być przyczyny postępowania Basi?
- Jak oceniasz postępowanie Basi?
- Jak postąpiłbyś na miejscu Basi/Agnieszki?
- Jak wy zachowalibyście się na miejscu babci?
- Czego uczy nas postawa babci?
- Którą z dziewczynek chcielibyście mieć za przyjaciółkę i dlaczego?

5. W momencie, kiedy rozmowa na temat tekstu się wyczerpuje, nauczyciel przedstawia uczniom opisane niżej wydarzenie z prośbą o ocenę.

Wczoraj Piotrek wrócił do domu w podłym nastroju. Był tak smutny, że nie ucieszył się nawet na widok czekającego na niego ulubionego deseru, nic więc dziwnego, że wkrótce wszyscy próbowaliśmy się dowiedzieć, co się stało.

– No bo chcieliśmy grać w piłkę, ale mieliśmy problem, by dobrać się w drużyny – odpowiedział wreszcie chłopak.

– A co to za problem – spytał zaciekawiony ojciec. – Za moich czasów dwóch najlepszych na przemian wybierało zawodników do swoich drużyn.

– Ale tato, jak wybrać dwóch najlepszych? U nas na podwórku co najmniej pięciu uważa się za takich. Poza tym Maciek chce grać z Bartkiem, Ania nie chce z Tomkiem, a Ludwik się obraża, bo zawsze zostaje wybrany jako ostatni.

– I dlatego jesteś taki smutny? Bo nie dogadaliście się i nie mogliście zagrać? – wtrąciła rozbawiona mama.

– Nie. W pewnym momencie Maciek Piorunek powiedział, żeby w jednej drużynie grali ci, którzy mają oryginalne adidas, a w drugiej pozostali.

Oj, jak się mama zdenerwowała! Od razu chciała dzwonić do pani Piorunek, ale przypomniała sobie, jak to w piątej klasie Maciek powiedział, że się wstydi i nie pójdzie do szkoły, jeżeli nie dostanie markowych džinsów. I już następnego dnia chodził w nowych spodniach.

– Nie rozumiem, że też ludziom nie szkoda na to pieniędzy – przemówił w końcu ojciec. – A tak w ogóle, kto wygrał mecz? – spytał.

– My, 4 do 1⁴¹.

Rozmowa przenosi się w rejony bliskie uczniom, dotyczy sytuacji znanych im z własnych doświadczeń. To kolejny ważny element lekcji biblioterapeutycznej – odejście od tekstu w stronę własnych doświadczeń, by problem stał się jeszcze bliższy uczniom.

6. Wracamy do wykonanego przez uczniów plakatu. I zadajemy pytanie, czy któryś z uczniów chciałby coś zmienić w swoich wyborach, a jeżeli tak, to dlaczego?
7. Uczniowie piszą liścik do Basi zawierający radę, co musi w sobie zmienić, aby mieć przyjaciół.

⁴¹ Tekst własny autorki programu.

|